

TÜRK YÖNETİM VE EKONOMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Management & Economics Research

TÜRK YÖNETİM VE EKONOMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS RESEARCH (TJMER)

Cilt 4, Sayı 2, Yıl 2023
Volume 4, Issue 2, Year 2023
ISSN: 2757-6493

Sahibi / Owner
Doç.Dr.Berat AKINCI

Genel Editörler / General Editors
Doç. Dr. Berat AKINCI
Doç. Dr. Aziz BELLİ
Doç. Dr. Vedat YILMAZ
Doç. Dr. Abdullah AYDIN

İletişim / Contact:
Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi Editörlüğü
[E-mail: tumer.editorial@gmail.com](mailto:tumer.editorial@gmail.com)
Web: <http://www.sakajournals.org/ojs/index.php/tjmer>

Yayıncı / Publisher

Doç. Dr. Berat AKINCI

Genel Editörler / General Editors

Assoc. Prof. Dr. Berat AKINCI

Assoc. Prof. Dr. Aziz BELLİ

Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ

Assoc. Prof. Dr. Abdullah AYDIN

Alan Editörleri / Departmental Editors

Kentsel Dönüşüm Pol.ve Yön. / Urban Transformation Politics and Management	Prof. Dr. A. Menaf TURAN
Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi / Organizational Behavior And Administration Psychology	Prof. Dr. Ferit İZCİ
Siyaset Bilimi / Political Science	Prof. Dr. Gökhan TUNCEL
Kamu Mali Yönetimi / Public Financial Management	Prof. Dr. Veysel EREN
Kentsel Alan Yönetimi / Urban Management	Prof. Dr. Yakup BULUT
Göç Yönetimi ve Politikaları / Immigration Politics and Management	Assoc. Prof. Dr. Abdullah AYDIN
Siyasal Katılım ve Demokrasi / Political Participation and Democracy	Assoc. Prof. Dr. Abdullah AYDIN
Uluslararası İlişkiler / International Relations	Assoc. Prof. Dr. Abdullah AYDIN
Siyaset ve Sosyal Bilimler / Political and Social Sciences	Assoc. Prof. Dr. Abdulvahap AKINCI
Yönetim Bilimleri / Management Sciences	Assoc. Prof. Dr. Ahmet TUNÇ
Çevre Yönetimi ve Politikaları / Environmental Politics and Management	Assoc. Prof. Dr. Aziz BELLİ
Yerel Katılım ve Demokrasi / Local Participation and Democracy	Assoc. Prof. Dr. Aziz BELLİ
Yerel Siyaset / Local Politics	Assoc. Prof. Dr. Aziz BELLİ
Avrupa Birliği / European Union	Assoc. Prof. Dr. Osman AĞIR
Afet Yönetimi ve Politikaları / Disaster Politics and Management	Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ
Yerel Yönetimler / Local Governments	Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ
İşletme Yönetimi/ Business Administration	Assoc. Prof. Dr. Duygu HIDIROĞLU
Yönetim Hukuku / Administrative Law	Asst. Prof. Dr. Bayram DOĞAN
Kamu – Özel İşbirliği / Public – Private Partnership	Asst. Prof. Dr. Bekir GÜNDOĞMUŞ
Uluslararası Politikalar / International Politics	Asst. Prof. Dr. Murad DUZCU
Kamu Politikaları / Public Policies	Assoc. Prof. Dr. Berat AKINCI
Anayasa ve Siyasal Kurumlar / Constitution and Political Institutions	Assoc. Prof. Dr. Berat AKINCI
Yönetim Tarihi / History of Management	Asst. Prof. Dr. Hikmet Selahattin GEZİCİ
Yönetim ve Organizasyon / Management and Organization	Asst. Prof. Dr. Konuralp SEZGİLİ
Uluslararası Ticaret / International Trade	Assoc. Prof. Dr. Hasan Bilgehan YAVUZ
Yönetişim ve Sosyal Politika / Governance And Social Policy	Assoc. Prof. Dr. Yıldız ATMACA

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç.Dr.Berat AKINCI	Yayın Kurulu Başkanı / Genel Koordinatör
Assoc. Prof. Dr. Berat AKINCI	Head of the Editorial Board / General Coordinator
Doç. Dr. Vedat YILMAZ	ÜYE / Süreç Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Sorumlusu
Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ	Member / Process Management and Corporate Governance Officer
Doç. Dr. Abdullah AYDIN	ÜYE / Yayın Değerlendirme Ön Kontrol Sorumlusu
Assoc. Prof. Dr . Abdullah AYDIN	Member / Release Evaluation Pre-Control Officer
Doç. Dr. Aziz BELLİ	ÜYE / Yayın Değerlendirme Son Kontrol Sorumlusu
Assoc. Prof .Dr. Aziz BELLİ	Member / Release Evaluation Last-Control Officer
Doç. Dr. Ömer Gökhan ULUM	ÜYE / İngilizce Çeviri Ön Kontrol Sorumlusu
Asst. Prof. Dr. Ömer Gökhan ULUM	Member / English Translation Pre-Control Officer
Ar. Gör. Muhammet Mustafa TAT	ÜYE / İndeks Veri Girişi Sorumlusu
R.Astt. Muhammet Mustafa TAT	Member / Index Data Entry Officer
Doç.Dr. Yıldız ATMACA	ÜYE / İndeks Başvuru ve Değerlendirme Sorumlusu
Assoc. Prof. Dr. Yıldız ATMACA	Member / Index Application and Evaluation Officer
Asst. Prof. Dr. Konuralp SEZGİLİ	ÜYE / Ön Dizgi ve Kontrol Sorumlusu
Asst. Prof. Dr. Konuralp SEZGİLİ	Member / Pre-Typesetting and Control Officer
Öğr. Gör. Burak SOMUNCU	ÜYE / Son Dizgi ve Yayın Sorumlusu
Lect. Burak SOMUNCU	Member / Last Typesetting and Publishing Officer

Prof. Dr. Yakup BULUT	TÜRKİYE (TURKEY)	International Editorial Board Member
Prof. Dr. Anarkul URDALETOVA	KIRGIZİSTAN (KYRGYZSTAN)	International Editorial Board Member
Prof. Dr. Galib SAYILOV	AZERBAYCAN (AZERBAIJAN)	International Editorial Board Member
Prof. Dr. İgor V. KRYUCHKOW	AZERBAYCAN (AZERBAIJAN)	International Editorial Board Member
Prof. Dr. Mohamed BELKHIRA	CEZAYİR (ALGERIA)	International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA	UKRAYNA (UKRAINE)	International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Neringa SLAVINSKAITE	LİTVANYA (LITHUANIA)	International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Olyana KINDIBALYK	MOLDOVA (MOLDOVA)	International Editorial Board Member
Assoç. Prof.Dr. Faiq ELEKBERLİ	AZERBAYCAN (AZERBAIJAN)	International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. İbrahim ALİYEV	AZERBAYCAN (AZERBAIJAN)	International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Murtaza HASANOV	AZERBAYCAN (AZERBAIJAN)	International Editorial Board Member

Bilim ve Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Himmet KARADAL	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK	İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	Harran Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Seyhan TAŞ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ahmet YATKIN	İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Bayram COŞKUN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Bekir PARLAK	Bursa Uludağ Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ercan OKTAY	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hacer Tuğba EROĞLU	Selçuk Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ali DANIŞMAN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Önder KUTLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Selahaddin BAKAN	İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Selma KARATEPE	İstanbul Gelişim Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Toğrol İSMAYİL	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Veysel Karani BİLGİÇ	Kırıkkale Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK	İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN	İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Yusuf TEKİN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Yüksel DEMİRKAYA	İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. İbrahim ÖRNEK	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Yunus CERAN	Selçuk Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Salih YEŞİL	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Türkiye)
Doç. Dr. Efe EFEOĞLU	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Doç. Dr. Erdal BAYRAKÇI	Bayburt Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN	Gümüşhane Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Liudmyla RADOVETSKA	National Academy of Security Service of Ukraine (UKRAINE)
Doç. Dr. Murat SEZİK	İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Murtaza HASANOĞLU	Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi (AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Serdar Vural UYGUN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Tuğba YOLCU	Tarsus Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Veysel ERAT	Bitlis Eren Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Barış KANDEĞER	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Erkan AVŞAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU	Bitlis Eren Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Hasan Bilgehan YAVUZ	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Duygu HIDIROĞLU	Mersin Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Nazim Caferov	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (AZERBAYCAN)
Dr. Anwar SEKIOU	Bouchaib Üniversitesi (CEZAYİR)
Dr. Elnur ALİYEV	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (AZERBAYCAN)

Sayı Hakem Kurulu / Rewiever Board

Doç.Dr.Gökhan ULUDAĞ	İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Yıldız ATMACA	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Ahmet TUNÇ	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Veysel ERAT	Bitlis Eren Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr.Ahmet Hikmet ZABUN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Osman AĞIR	İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr.Muhammed MARUF	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr.Özlem ÖZER	Sağlık Bilimleri Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr.Öğr.Üyesi Fedayi YAĞAR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (TÜRKİYE)

Dizinler – Veri Tabanları / Indexes - Databases

Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi ulusal ve uluslararası dizin / veri tabanı tarafından indekslenmektedir. Tarandığımız dizinler / veri tabanları:

Turkish Journal of Management and Economics Research (TJMER) is indexed by national and international indexes / databases. Indexes / databases which we scanned:

Google Scholar, ResearchBib, Directory of Research Journal Indexing, Acarindex

Directory of
Research Journal
Indexing

Google Scholar

ACARINDEX

TÜRK YÖNETİM VE EKONOMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TURKISH JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS RESEARCH (TJMER)

Yıl / Year: 2023 - Cilt / Volume: 4 - Sayı / Issue: 2

ISSN: 2757-6493

Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, yönetim bilimleri, iktisat, işletme, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, endüstri ilişkileri, bilişim sistemleri ve yönetimi, maliye ve ekonometri ile ilgili teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri kabul etmektedir. Türk Kamu Yönetimi Dergisi, yönetim ile ilgili hazırlanan ulusal ve uluslararası düzeydeki akademik çalışmaları yayınlayan hakemli bir dergidir. Dergi ile multidisipliner bir çalışma alanı tesis edilerek literatüre ve uygulamaya katkı sağlaması hedeflenmektedir. Editörler tarafından yapılan ön değerlendirmeyi geçen çalışmalar, kör hakem sistemine göre seçilen en az iki hakem tarafından incelenmektedir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı (Haziran-Aralık) olarak yayınlanmaktadır. Yazarlardan çalışmalarının yayınlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Dergimize gönderilen makalelerin daha önce hiçbir fiziksel ve elektronik ortamda yayınlanmamış olması gerekmektedir. Aynı anda birden fazla dergiye gönderilen bir yayının tespit edilmesi halinde ilgili yazara/yazarlara ait tüm makale değerlendirmeleri iptal edilerek süreç sonlandırılacaktır. Bu nedenle başka bir bilimsel/aktüel dergiye gönderilen ve sonuçlandırılmayan çalışmaların sisteme yüklenmemesi önemle rica edilir. Yazarların ortaya koymuş oldukları veri, bilgi, belge, ifade ve değerlendirmeler kendi sorumluluklarındadır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan dolayı yayın, hakem, bilim ve değerlendirme kurulu ile diğer çalışanlarımızın sorumlu tutulamaz. Her yazarın makalelerini sisteme yüklemekle birlikte tüm bilimsel, hukuki ve etik kuralları bildiğini ve bu kurallara uygun bir şekilde yayını oluşturduğunu beyan ve taahhüt ettiği kabul edilmektedir. Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayınlayan kurulu ve dergiyi bağlamaz. Dergimizde araştırma makalelerine yer verilmektedir.

Turkish Journal of Management and Economics Research (TJMER), accepts the theoretical and practical scientific/original articles on management sciences, economics, business, political science, public administration, finance, industrial relations, information systems and management, econometrics and international relations. It is aimed to contribute to the literature and practice by establishing a multidisciplinary workspace with the journal. The works having passed the preliminary consideration done by the editors is evaluated by at least two referees who are selected according to the blind referee system. The publication language of the journal is Turkish and English. Turkish Journal of Public Administration is published two times a year (June - December). The writers don't charge a fee for publication of their works. There is also no payment for authors and referees. The articles submitted to our journal are supposed not to have been published in any physical or electronic environment before. In the event that it is identified that a publication has been sent to more than one journal at the same time, all article evaluations of the relevant author/authors will be cancelled, and the process will be terminated. For this reason, it is strongly recommended that the works, which have been sent to any other scientific/actual journal and not been completed, should not be loaded into the system. The data, information, documents, statements, and evaluations that authors present are at their own responsibility. The publication, referee, science and evaluation committee and other employees can not be held responsible for any inconvenience this may cause. It is accepted that along with the loading their articles to the system, all the authors know all legal and ethical rules and declares and undertakes that they have generated their publications in accordance with these rules. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of Turkish Journal of Management and Economics Research. Our journal includes research articles.

Yayın Etiği / Publication Ethics :

- Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, COPE'nin (Yayın Etiği Komitesi) temel ilkelerini takip eder. Dergi, intihalin bütün çeşitlerine ve telif haklarının ihlaline karşıdır. Yazarlar, Yayın Etik Kuralları Komitesi (Committee on Publication Ethics (COPE)) tarafından belirlenen yayın etiğine ilişkin yüksek standartlara uymalıdır.
- Verilerde sahtecilik yapma veya veri uydurma, yazarlara ait olan eserlere uygun atıflar yapılmaksızın çoğaltılması da dahil olmak üzere intihal ve eserin kötüye kullanılması kabul edilemez uygulamalardır. Herhangi bir etik usulsüzlük vakası çok ciddi şekilde muamele görmekte olup COPE kurallarına uygun olarak ele alınacaktır.
- Makale metninde listelenen tüm yazarlar, deneysel tasarıma ve uygulanmasına ya da verilerin analizi ve yorumlanmasına önemli katkıda bulunmuş olmalıdır. Yazarların tümü, makale metninin taslağında ve gözden geçirme safhalarından herhangi birinde yer almış olmalı ve nihai versiyonu okumuş ve onaylamış olmalıdır. Makale metninin yazılmasına büyük katkıda bulunan herkes yazar olarak listelenmelidir (örn. "birinin yerine yazma" Dergi tarafından yasaklanmıştır). Çalışmanın oluşturulmasında içeriğe entelektüel açıdan katkı sağlamayan kişiler, yazar olarak belirtilmemelidir.
- Yazar(lar)dan değerlendirme süreçleri çerçevesinde makalelerine ilişkin ham veri talep edilebilir, böyle bir durumda yazar(lar) beklenen veri ve bilgileri yayın kurulu ve bilim kuruluna sunmaya hazır olmalıdır.
- Makale metnini dergiye göndermeniz onun orijinal bir makale ve yayınlanmamış bir eser olduğu ve başka herhangi bir yerde incelenmemekte olduğu anlamına gelmektedir.
- Yazarın kendi eserinin çoğaltılması da dahil olmak üzere uygun bir atıf yapılmadan kısmen veya tamamen yapılan intihal, dergi tarafından tolere edilmez. Dergiye sunulan makale metinleri, özgünlük açısından intihal karşısı yazılım kullanarak kontrol edilmektedir.
- Makalelerini Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi'ne gönderen tüm yazarların referans verme etik standartlarına uyması beklenir. Makalede kullanılan kaynaklara uygun olarak referansların verilmesi yazar (lar)ın yükümlülüğündedir.
- Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi intihal değerlendirmesi & benzerlik oranı tespitinde Turnitin programı kullanmaktadır. Çalışma yayınlandıktan sonra intihal tespit edilmesi durumunda " Türk Kamu Yönetimi Dergisi " makaleyi geri çekme hakkını saklı tutar.
- Yazar(lar)ın yayınlanmış, erken görünüm veya değerlendirme aşamasındaki çalışmasıyla ilgili bir yanlış ya da hatayı fark etmesi durumunda, dergi editörünü veya yayıncıyı bilgilendirme, düzeltme veya geri çekme işlemlerinde editörle işbirliği yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.
- Tüm çalışmaların Körleme Hakemlik ile değerlendirilmesi yayın kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu süreç yayının nesnel ve bağımsız değerlendirilmesi ile güven sağlar. Türk Kamu Yönetimi Dergisi, değerlendirme süreci çift taraflı kör hakemlik ilkesiyle yürütülür. Hakemler yazarlar ile doğrudan iletişime geçemez, değerlendirme ve yorumlar dergi yönetim sistemi aracılığıyla iletilir. Bu süreçte değerlendirme formları ve tam metinler üzerindeki hakem yorumları editör aracılığıyla yazar(lar)a iletilir.
- Türk Kamu Yönetimi Dergisi'nde uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Dergi sahipleri, yayıncı ve diğer hiçbir politik ve ticari unsur, editörlerin bağımsız karar almalarını etkilemez.
- Turkish Journal of Management and Economics Research follows the main principles of COPE (Committee on Publication Ethics). Journal is against all forms of plagiarism or unethical act of copyright. Authors should observe high standards with respect to publication ethics as set out by the Committee on Publication Ethics (COPE).
- Falsification or fabrication of data, plagiarism, including duplicate publication of the authors' own work without proper citation, and misappropriation of the work are all unacceptable practices. Any cases of ethical misconduct are treated very seriously and will be dealt with in accordance with the COPE guidelines.
- All authors listed on the manuscript should have contributed significantly to the experimental design, its implementation, or analysis and interpretation of the data. All authors should have been involved in the writing of the manuscript at draft and any revision stages, and have read and approved the final version. Anyone who made major contributions to the writing of the manuscript should be listed as an author (e.g. "ghost writing" is prohibited by the Journal). Persons who do not make intellectual contributions to the content in the creation of the article should not be mentioned as author(s).
- The raw data of the articles in the framework of the evaluation process can be requested from the author(s). In such a case, the authors should be prepared to submit the expected data and information to the editorial board and the scientific committee.
- By submitting your manuscript to the journal it is understood that this is an original manuscript and is unpublished work and is not under consideration elsewhere. Plagiarism, including duplicate publication of the author's own work, in whole or in part without proper citation is not tolerated by the journal. Manuscripts submitted to the journal is checked for originality using anti-plagiarism software.
- All authors who submit their manuscripts to the Turkish Journal of Public Administration are expected to comply with the ethical standards of reference. It is the responsibility of the author (s) to give references in accordance with the sources used in the article.
- Turkish Journal of Public Administration uses Turnitin software to calculate the ratio of originality. If the plagiarism is detected after publication, " Turkish Journal of Management and Economics Research " reserves the right to retract the article.
- If the author(s) perceive a mistake or error in the published, early-view or evaluation processes, they have an obligation to cooperate with the editor in informing, correcting or withdrawing.
- Blind peer-review is the principal mechanism by which the quality of research is judged. This evaluation directly affects the quality of the publication. This process provides trust with objective and independent evaluation of the publication. Turkish Journal of Management and Economics Research, evaluation process is carried out with the principle of double blind peer-review. Referees cannot communicate directly with the authors, reviews and comments are transmitted through the journal management system.
- The publication processes implemented in International Turkish Journal of Management and Economics Research are the basis for the development and distribution of scientific knowledge in an impartial and respectful manner. The journal owners, publisher and any other political and commercial elements do not affect the independent decision-making of editors.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALE / ARTICLE

SAYFA / PAGE

Erol AKYILDIRIM

Marksist ve İslam Toplum Modeli Bağlamında Türkiye’de 6 Şubat 2023 Depremi Üzerine Bir Değerlendirme

70 – 76

An Evaluation of the 6 February 2023 Earthquake in Turkey in the Context of the Marxist and Islamic Society Model

Araştırma Makalesi / Research Article

Ramazan SUNGUR, Tuğba SUNGUR, Hatice SUNGUR

Okul Sağlığı Bileşenlerinin Halk Sağlığı Açısından Yeri ve Önemi

77- 84

The Place and Importance of School Health Components in Terms of Public Health

Araştırma Makalesi / Research Article

Sezai AKDAĞ

Sermayenin Mekanları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru (Kitap Tanıtımı)

85 - 89

Spaces of Capital Towards a Critical Geography (Book Launches)

Araştırma Makalesi / Research Article

Kadir Murat ÖZPOLAT, Mehmet GÖKKIZ

Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi

90 - 100

The Relationship of Education with Gender Roles

Araştırma Makalesi / Research Article

Marksist ve İslam Toplum Modeli Bağlamında Türkiye’de 6 Şubat 2023 Depremi Üzerine Bir Değerlendirme¹

An Evaluation of the 6 February 2023 Earthquake in Turkey in the Context of the Marxist and Islamic Society Model

Erol AKYILDIRIM

Doktora Öğrencisi, Iğdır Üniversitesi
akyildirimerol@gmail.com
https://orcid.org/000-0003-2333-6044

Makale Başvuru Tarihi / Received: 06.07.2023

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.12.2023

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Marksist Toplum Modeli,
Yardımlaşma,
Çatışma,
Deprem,
İslamiyet.

Çalışmada çatışmacı toplum modelini benimseyen Marksist toplum yapısı ile Türkiye özelinde anti çatışma toplum modeli bağlamında deprem sürecinde yapılan yardımlaşma olgusunun karşılaştırılması amaçlanmıştır. Marksist çatışmacı toplum modelinde toplumsal gelişmenin bireyler ya da kitleler arasında iç çatışma ve karşıt güçler arasındaki mücadele doğrultusunda gelişeceği savunulmaktadır. Toplumsal sınıflar ya da katmanlar arasında yardımlaşma ile sağlıklı bir toplum yapısının olacağını savunan İslam düşüncesinin, doğal afetler sürecinde afet bölgelerinde yardımlaşmanın, Marksist düşüncenin benimsemiş olduğu çatışmacı toplum modelinden daha işlevsel olduğu anlaşılmaktadır. Marks, tarihin diyalektik yasalara paralel şekilde işlenmekte olduğu ve oluş sürecinin karşıt gruplar arasında yaşanan çatışma ile gelişebileceğini savunmaktadır. Proleter sınıf ile burjuvazi arasındaki eşitliğin ücretli sınıfın uzlaşmaz bir mücadele başlatması ile mümkün olacağını benimsemektedir. İslam anlayışında toplumsal katmanlar arasındaki terazinin ancak yardımlaşma ile olabileceği öngörülmektedir. Burjuvadan proleter sınıfa yardım, ihsan; fakirden zengine de saygı hürmet ile bütünlükçü bir toplumsal yapının mümkün olacağı ifade edilmektedir. Bu düşünceden hareketle 6 Şubat Türkiye depreminde bireyler ya da kitleler arasında yaşanan yardımlaşma sisteminin, depremedelerin yararlarını sarmaları hususunda ne kadar faydalı olduğu; çıkarılığın, çatışmacı, kavgacı bir anlayışın ne kadar yararlı ve insanlıktan uzak olduğu ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Simmel, Marks, Dahrendorf, Coser vb. çatışmacı düşünürlerin benimsemiş olduğu çatışmacı toplum modelinin, İslam dininde söz konusu yardımlaşma toplum anlayışının doğal afet sürecinde birincisinin işlevsiz, ikincisinin işlevsel olduğu ortaya çıkmaktadır.

ABSTRACT

Keywords:

Marxist Model of Society,
Solidarity,
Conflict,
Earthquake,
Islam.

In the study, it is aimed to compare the Marxist society structure, which adopts the conflict society model, and the phenomenon of cooperation in the earthquake process in the context of the anti-conflict society model in Turkey. In the Marxist conflict society model, it is argued that social development will be in line with the internal conflict between individuals or masses and the struggles between opposing forces. It is understood that the Islamic thought, which advocates that there will be a healthy social structure with cooperation between social classes or layers, is more functional than the conflict society model adopted by marxist thought, helping in disaster areas during natural disasters. Marx argues that history is processed in parallel with dialectical laws and that the process of becoming can develop with the conflict between opposing groups. It accepts that the equality between the proletarian class and the bourgeoisie will be possible if the wage class starts an uncompromising struggle. In the understanding of Islam, it is predicted that the balance between the social layers can only be achieved by cooperation. Help and benevolence from the bourgeois to the proletarian class; It is stated that an integrative social structure will be possible with respect and respect from the poor to the rich. Based on this idea, how useful the solidarity system between individuals or masses in the 6 February Turkey earthquake was in terms of healing the wounds of earthquake victims; it becomes clear how useless and inhumane a self-seeking, confrontational, belligerent understanding is. As a result, Simmel, Marks, Dahrendorf, Coser etc. It is revealed that the conflict society model adopted by conflict thinkers, the mutual understanding of society in Islam, the first of them is dysfunctional and the second is functional in the natural disaster process.

¹ Bu makale 9. Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresinde sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Toplumsal yapı içinde birden fazla olguların olduğu ve bu pratiklerin birbiri ile etkileşime geçtiği, gelişip büyüdüğü bir alan olarak görülmektedir. Bireysel davranışların üretildiği, aynı zamanda sosyal olguların da bu süreçte oluştuğu alan toplumsal mekân olarak ifade edilebilir. Bireysel davranışlara yön veren başlıca toplumsal kurumlar aile, din, ekonomi, devlet, eğitim, evlilik gibi faktörler sıralanabilir. Bu etkenler bireyin zamanla davranış kalıplarını oluşturduğunu ve bireylerin de bu kurumların oluşumunda etkili bir faktör olduğu görülmektedir.

Geleneksel toplumlarda ve modern toplumlarda da görüleceği gibi, dinin bireysel davranış kalıplarının oluşmasında önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Giddens Yapılaşma Kuramında toplumun inşa sürecinde ne birey ve ne de toplumun tam anlamıyla güçlü olmadığını, birey ve toplumun bu süreçte paranın iki yüzü gibi olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla toplumsal fenomenlerin hem insan eylemi tarafından, hem de toplumsal hayatı belirleyip tanımladığını dile getirmektedir. Sosyal mekânın üretiminde yapı ve eylem birbiri ile karşılıklı bağımlı olan faktörler olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak sosyal yapının oluşumunda aktif özne eylem ve bu eylemin dışsal olarak oluşumunda etki olan yapılar şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifade ile toplumsal alanlar hem insani faillikten hem de yapının üretimine dayanmaktadır. Burada yapının düalist etkisi etkili olmaktadır (Slattery, 2014).

Yapısal işlevselci düşünce geleneğini benimseyen Parsons, sosyal sistem kavramında, toplumsal olgularının birbirleri ile iletişim ve alış veriş içerisinde olduğunu ve toplumu bir bütün olarak ele almaktadır. Örneğin eğitim kurumu nitelik ve vasıflı bireyler yetiştirerek ekonomi kurumuna yardımcı olmaktadır. Başka misal olarak din kurumu kuvvet kolluklarına, sosyal kontrollere yardımcı olmak adına, yetişen bireylerin kalplerinde bir yaratıcının varlığı anlamında yasaklayıcı bırakarak anarşizm, terör gibi anomik davranışların oluşmasını önceden engellemektedir. Burada toplumsal yapıda temel olan denge, konsensüs ve bütünleşme kavramları öne çıkmaktadır. Yapısal işlevselci düşüncede, tüm toplumsal çatışma yöntemlerinin sosyal düzeni, istikrarı ve toplumun işleyişine karşı tehdit olarak bakılmakta olup, bu durumun sosyal olgular tarafından ortadan kaldırılması gerektiği düşünülür. Parsons için sosyal sistem, bireysel kişiliğin geliştirilmesi ve içselleştirilmesi anlamında toplumun kendi bireyleri için ortaya çıkardığı normlar, kurallar ve beklentiler sayesinde kurumsallaşmış kültür kalıpları nazarı ile bakılmaktadır (Slattery, 2014).

İslam toplumları genel anlamda yapısal işlevsel düşünceye yakın olduğu ifade edilebilir. Çünkü yapısal işlevselcilikte toplumsal yapı içerisinde yapının toplumsal bütünleşmeye işlevsel bir boyut kazandırdığı öne sürülmektedir. İslami anlayışın temel ilkelerini içinde barındıran Kur'an'da da yapısal işlevselciliğe benzer öğretiler söz konusudur. İslam anlayışında toplumda dayanışma, temel bir etken olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple toplumsal dokuya zarar verecek anarşizm, anomi vb. durumları İslam anlayışı tarafından şiddetle men edilmektedir. Bu durumdan hareketle İslam anlayışının da bütünlükçü ve toplumsal olguların birbiri ile yardımlaşma içerisinde olduğu düşüncesi kabul edilmektedir.

Çatışmacı toplum modeli ile bütünlükçü ve düzen içerisinde ilerleyen toplum modelini benimseyen iki düşüncenin, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen depremin toplumsal yansımalarından hareketle ne tür bir durum ortaya çıktığı hususuna bakılacaktır. Başka bir ifade ile depremden sonra bireyler arasında yardımlaşma ilkesi mi esas alındı, yoksa çatışmacı bir durum mu söz konusu oldu gibi durumların değerlendirilmesi yapılacaktır. Böylece toplumsal gelişmenin çatışma sonucunda doğuracağı olumsuzluklar ve yardımlaşma sonucu oluşacak olan yararlar karşılaştırılacaktır.

2. MARKSİST TOPLUM MODELİ

Çatışma, genel anlamda hem toplumsal hem de fiziksel olarak birbirlerine zarar dokundurma ya da ortadan kaldırma süreci olarak ele alınabilir (Bozkurt, 2017). Çatışmanın oluşmasında menfaat, toplumsal konum, politik, ekonomik, kültürel etkenler vb. bireysel çıkarı tetikleyerek çatışmayı doğurduğu söylenebilir.

Marksizm'de hayatın bir çatışma ile gelişebileceği realitesi söz konusudur. Toplumsal yapıda burjuva ve proletarya olarak iki toplumsal sınıfın bulunduğu ve bu sınıfların sürekli olarak birbiri ile mücadele içerisinde olması gerektiği düşüncesi bulunmaktadır. Marksist düşünce yapısı Batı toplumlarında yaygın olarak benimsenen ve günümüzde de sosyal yansımada halen geçerliliğini koruyan bir niteliği bulunmaktadır. Çatışmacı toplum modelinin temelini, başlangıcını 1789 Fransız İhtilaline götürülebilir. Bu tarihten sonra 18. yüzyılda Marks Engels ile birlikte sosyal eylemleri, Marksist düşüncenin belkide daha da ivme kazandığı ifade edilebilir.

Batı sosyolojisi, çatışmacı bir toplum modelini, toplumsal yapının inşası için olmazsa olmaz bir dinamizm olarak görmektedir. Rekabet ve çatışma, toplumların ihtiyaç duyduğu önemli olgular nazarı ile bakılmaktadır. Çatışma, toplumsal yapıdaki gerilimleri ve zıtlıkları çözümlen ve sosyal barışa önemli katkı sağlayan bir yöntemdir (Simmel, 1999). Marks, Comte ve Durkheim bütünlükçü toplum modeli yerine çatışmacı bir toplum modeli fikrini öne çıkarmaktalar. Çatışmacı toplumsal gelişmeyi savunarak, tüm dünya toplumların toplumsal yapısını kargaşaya dayalı bir düşünce ile açıklamaktalar. Çatışma, giderilmesi gereken patolojik durumdan öte, toplumsal mekânın inşa edilmesi, uygarlıkların üretimi ve toplumsal gelişmenin motoru olarak görülmektedir (Yıldırım, 2008).

Marks, toplumun temel yapısında daima bir gerilim ve çatışmanın barındığını ifade ederek toplumsal yapının sürekli bir hareket hali içerisinde olduğunu savunmaktadır. Toplumların tarihsel olarak gelişmesinin uzlaşma bir büyüme seyri olmaktan ziyade, mücadele ve çatışmacı bir süreci takip etmektedir. Marksist cemahtaki toplumsal düzen ve değişimin işlevselci düşünürlerin aksine çatışmacı bir sosyolojik yaklaşımla ele alındığı görülmektedir (Kabakçı, 2010). Bu fikir Marks ve Weber’in düşüncesinde önemli bir yer almaktadır. Benzer şekilde Ralf Dahrendorf’da çatışma teorisini geliştirerek sosyal değişimin ancak sınıf çatışması sonucu gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Dahrendorf, Marks’tan farklı olarak, sınıf çatışmasını üretim araçların mülkiyetinin sahip olma ve olmama olarak değil de, otorite ve gücün karşısında konumu ile alakalı bir çatışma modeli bağlamında geliştirmektedir. Çatışmacı bir toplum modelini benimseyen Dahrendorf, Talcott Parsons’ın işlevselci toplum modeline alternatif bir model geliştirmektedir. Çatışmacı toplum modelinde gelişimin ve düzenin çatışmaya yoğunlaşma ile olabileceği esas alınmaktadır (Salattery, 2014). Çatışmacı toplum modelinde toplumsal düzenin temel sebebinin birlikte hareket etmekten ziyade, baskı aracı ile oluştuğunu iddia etmekte. Gruplar ya da kitleler arasındaki baskılamalar sonucunda bütünlükçü bir toplumsal düzenin varlığı öne sürülmektedir (Marshall, 1999).

Dahrendorf, çatışmanın toplumu bir arada tuttuğunu ifade etmektedir. Burada toplumsal bütünleşmenin temeli olarak yapısal işlevselci düşünceyi benimseyen Parsons’ın benimsediği uzlaşma olmadığı, otorite konumunda olanların kitlelere itaat etme süreci arasında gelişen çatışma olarak kabul edilmektedir. Özetle değişim ve gelişim açısından çatışmanın kilit rol oynadığı benimsenmektedir (Salattery, 2014). Burada toplumsal düzenden çok, çatışma ve değişim esas alınmaktadır. Bu yaklaşımdan dolayı çatışma teorisi, toplumun düzen içerisinde ilerleyebileceğini savunan işlevselciliğin karşısında konumlanmaktadır (Bingöl, 2022).

Marks, “*Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf mücadelesi tarihidir*” (Marks ve Engels, 2018) ifadesinde, çatışmacı bir toplum modelini benimsediği ya da öngördüğü anlaşılmaktadır. Toplumsal gelişimin ancak teşhis ettiği iki sınıf olan burjuva ve proletaryanın uzlaşmaz bir hareket için daima çatışma içerisinde olduğunu savunmaktadır. Ezen ile ezilenin bir arada olduğu toplum modelinin var olduğunu ve bu toplum yapısında her daim bir çelişkinin var olacağını ifade etmektedir. Burada temel düşünce, zıtlıkların çarpışması sonucu toplumsal gelişimin olabileceği ideolojisinin hâkim paradigma olmasıdır (Kıvılcımlı, 1974; 37). Bu sınıflar kendi aralarında hem gizli hem de açık bir şekilde mücadele halinde toplumsal yapının oluşmasını şekillendirmektedir. Feodal toplumlarda sınıf mücadelesi olduğu gibi, feodalizmin çöküşünden sonra modern burjuvazide de ezen ve ezilenlerin mücadelesi devam etmektedir. Burada değişen durumun sadece yeni baskı biçimleri ve buna mukabil yeni mücadele şekillerinin oluştuğu anlaşılmaktadır. Marks’ın tüm toplumun iki büyük düşman kampına –proletarya, burjuva- dönüşmüş olduğuna olan inancı daha da belirgin hale gelmektedir. (Marks ve Engels, 2018).

Marks’ın Diyalektik Materyalist anlayışında, Hegel’ in aksine, eylemin düşünceden değil, maddede gerçekleştiği düşüncesini temele almaktadır. Burada olgusal olarak toplumsal yapının gerçeklik boyutuna ulaştığını savunmaktadır. Tarihsel materyalist anlayışında doğa ile toplumsal alanın değişim anlamında paralel olduğunu, doğada nasıl ki bir değişim ve dönüşüm söz konusu ise toplumsal yapıda da değişimin sürekli gerçekleşmesi gerektiği savı söz konusudur. Marks açısından diyalektik materyalizmin toplumsal yansıması, üretim araçları ve ücretli emek olarak toplumun sosyo-ekonomik yapısına karşılık gelmektedir. Yani ekonominin toplumun tüm katmanlarını etkileyen ve değişimini tetikleyen konumda olduğunu savunmaktadır. Sınıfsal oluşumların ve çatışmaların ekonomik maddi temelle başladığını savunmaktadır (Yurdakul, 2018).

Materyalizmde, madde ve olayların özünde çatışma ve buna bağlı olarak savaşın olduğu ileri sürülmektedir. Maddenin gelişmesi kendi iç yapısındaki çelişkiler ve çatışmalar sonucu büyüme ve gelişimin olduğu savunulmaktadır. Lenin: “*Gelişim, karşıtların savaşımıdır*” şeklinde özetlemektedir. Başka bir ifade ile, karşıtlıklar arasındaki savaşın var olduğu düşüncesinden hareketle, toplumsal gelişimin, bu şekilde bir çatışma ile gelişebileceği savunulmaktadır. Doğadaki karşıtlar arasında sürekli bir oluşma ve gelişim sonucu gelişimin olduğu savunulmaktadır. Aynen doğadaki çatışmada olduğu gibi toplumsal gelişimin de iç çekişme ve çatışma ile olabileceği savunulmaktadır (Stalin, 1938).

3. İSLAMİYET VE TOPLUMSAL DÜZEN

Hucurat süresi 10. Ayette “*Müslüman müslümanın kardeşidir*” ilkesi kapsamında İslam’ın toplumsal yaşamında bütünlükçü bir toplum modelinin benimsendiği anlaşılabilir. Bu öğretilerden yola çıkılarak, İslam toplum yaşamında her bir birey, bedeninin birer uzvu gibi birbirlerini kucaklayan bir toplum modelini benimsediği anlaşılmaktadır. Yani biyolojik anlamda bireyin organları arasında nasıl bir ilişki, bağlantı ve yardımlaşma ilkesi söz konusu ise toplumsal yansımada da başta birey olmak üzere aile, akraba ve kasaba, şehir, ülke içerisinde yaşayan bireylerin birbirleri arasında ilahi öğretilerden dolayı yardımlaşma, İslam’ın önemli esaslarının başında gelmektedir.

Al-i İmran suresi 114. öğretilerinde “*Onlar, Allah’ı ve ahireti tasdik eder, iyiliği yayar, kötülükleri önler ve hayırlı işlere yarışırmasına koşarlar. İşte onlar salihlerdendir.*” şeklindeki ilahi cümle, toplumun bireyleri arasında iyiliğin önemsendiği, teşvik edildiği; Marksist anlamdaki çatışma ve şiddetin toplumsal gelişme için kabul edildiği hususların, İslam toplumlarında reddedildiği ve anarşinin toplumda önlenmeye çalışıldığı realitesi söz konusudur.

Çatışma, genel anlamda üzerinde uzlaşamayan bir durumdan kaynaklı ortaya çıkabilen ve adaletsiz bir tablonun ortaya çıkması sonucu karşılıklı hukuk mücadelesi olarak tanımlanabilir. Oysaki İslam toplumunda esas alınan kutsal kitabın Nahl suresi 90. ayetinde “*Allah adaleti emreder*” şeklinde toplumda anarşizmin ve çatışmanın kökünü kesebilecek durumda olan hukukun üstünlüğü savunulmaktadır.

İslam toplumunun kutsal kitabı Bakara süresi 177. ayetinde “*....malını sevdiği halde akrabasına, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, dilenenlere, hürriyetlerine kavuşmak isteyen köle ve esirlere verenlerdir...*” cümlesinde toplumsal yapıda Marks’ın tanımladığı gibi proletarya ve burjuva çıkar çatışmasının yerine, İslam toplumlarında kapitalistlerin, fakirlerin yardımına koşmasının ilahi bir emir olarak kabul edildiği bir düzen profili söz konusudur. Başka bir ifade ile ekonomik anlamda toplumsal tabakanın en üst sınıfında yer alan zenginden, en alt sınıfta bulunan fakire kadar yardımlaşmanın ilahi emir olarak kabul edildiği toplum modeli benimsenmektedir. Böylece bu tür toplum modelinde iki toplum tabakası arasında kavganın yerine, yardımlaşmaya dayalı bir yardımlaşmanın olacağı söylenebilir. Bu yardımlaşmayı destekler nitelikte olan Bakara süresi 195. Öğretilerinde: “*Mallarınızı Allah yolunda harcayın ve kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. Bir de iyilik edin ve yaptığınızı güzel yapın. Doğrusu Allah iyilik eden ve işini güzel yapanları sever.*” İslam toplumunda inancı gereği maddi anlamdaki yardımın ve iyiliklerin İlahi bir istem olduğundan genel anlamda bu çağrının İslam toplum yaşamında yapıldığı söylenebilir. Özellikle de deprem, sel, yangın vb. doğal afetler sonucu insanların İlahi istemden dolayı toplumsal bir yardımlaşma ve dayanışma içerisinde oldukları çabası görülmektedir.

Kuran’ın öğretilerinin kendisine vahiy olarak indirilen İslam Peygamberi Hazreti Muhammed’in yaşam tarzının ilahi emirlere ayna olduğu söylenebilir. İslam peygamberi Kur’anı yaşayan ve İslam toplum hayatının teoriden pratiğe geçişinin en büyük lideri olarak kabul edilmekte olup söz ve davranışları İlahi emirler kadar, toplumun inanan tüm tabakası tarafından kabul edildiği söylenebilir. İslam toplum modelinin icrasında, Hazreti Muhammed’in özne görevi gördüğü görülmektedir. Söz ve davranışlarının etken konumunda olduğu, çevresindekilerin bu anlamda etkilendiği bir durum söz konusudur. İslam peygamberi, Ali İmran suresindeki: “*Onlar, Allah’ı ve ahireti tasdik eder, iyiliği yayar, kötülükleri önler ve hayırlı işlere yarışırmasına koşarlar. İşte onlar salihlerdendir.*” öğretilerini toplumda yaygınlaşmasını önemseyerek, iyiliği teşvik ettiği ve şiddetin, kötülüğün men red edildiği anlaşılmaktadır. Yani yardımlaşmaya dayalı ve düzen içerisinde ilerleyen bir toplum modelini savunmaktadır. Burada çatışmacı toplum modelinin aksine, toplumsal gelişmenin ancak toplum üyelerinin birbirleri ile olan yardımlaşmasından ibaret bir durumun olduğu realitesi söz konusudur.

İslam peygamberi bütünlükçü bir toplum modelini benimseme anlamında “*Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuz ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer*” (Müslim, birr, 66) mesajında, çatışmacı toplum modeli karşıtı düşüncede bulunduğu ve toplumsal mekanın yardımlaşma ilkesi esasına dayanması gerektiği sinyalini vermektedir. İslam toplum modelinde yardımlaşmanın temel alındığının bir başka örneğini İslam peygamberin “*Cebrail bana komşu hakkını öyle çok anlattı ki; neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim*” ifadesinde de görülebilmektedir. Bu mesajda da görüleceği gibi toplum bireylerinin birbiri üzerinde hakları olduğunu, bir inanç olarak kabul edildiği ve İlahi bir istem olduğu anlaşılmaktadır. Bu ilke ve inanç doğrultusunda, İslam toplum anlayışı Marksist toplum modelinde savunulan çatışmanın, toplumsal düzene aykırı olarak kabul edildiğinden, bu çatışma toplumsal yapıya karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır.

4. 6 ŞUBAT 2023 TÜRKİYE DEPREMİ

Yukarıda başlıca Marksist toplum ile İslam toplumunda ilerleme ve düzenin ana etkenlerine değinilmeye çalışıldı. Doğal afetler bağlamında dünya evreninde Türkiye özelinde 6 Şubat 2023 yılında meydana gelen deprem bağlamında çatışmacı bir toplum modeli ile, işlevselci geleneğe yakın olan İslam toplum şekli olan yardımlaşma ilkesinin söz konusu deprem üzerindeki yansımalarının hangi modele yakın olduğu hususu tartışılacaktır.

Afad ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) verilerine göre Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesinde 6 Şubat 2023 tarihinde saat 04.17’de büyüklüğü (Mw) 7,7 olarak tespit edilen ve asrın en büyük depremi olarak kaydedilen sarsıntı meydana geldi. Bu depremden 9 saat sonra aynı ilin Elbistan ilçesinde 7,6 şiddetinde ikinci yıkıcı depremin daha yaşandığı verisi kaydedildi. Dünyada nadir görülen bu depremler bulunduğu bölgeye mahsus kalmayarak etrafta olan illerde de (Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Elazığ ve Şanlıurfa) yıkıcı etkisini göstermiş bulunmaktadır. Bu depremle birlikte on binlerce can kaybı ve yüzbinlerce insanın yaralanması ve barınakların yıkımına neden oldu. Richter ölçeğine göre hesaplanan depremin gerçek büyüklüğü 17 Ağustos 1999 Gölcük depremin yaklaşık iki katı olarak görülmektedir (Kılıç Ekici, 2023).

Türkiye’de yaşanan bu yıkıcı deprem dolayısıyla depremin yaşanmadığı illerin istisnasız tümü, gerek ekonomik ve gerekse de manevi anlamda seferber olduğuna tüm dünyanın şahitlik ettiği görülmektedir. Öncelikle toplumsal yapımızın önemli bir kurumu olan devletin sosyo-ekonomik anlamda imkânlarını kullandığı bir süreç yaşandı. Toplumsal hayatın çatışmacı bir yöntemden ziyade, yardımlaşmaya dayalı bir sürecin devletin erkânlarının yanında bireysel ve kitlesel anlamda STK tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Deprem sürecinin başlangıcından itibaren ekonomik ve manevi anlamda toplumsal sınıfın üst katmanlarından en alt katmanlarına kadar yardımlaşmaya yönelik bir eylemin televizyon kanallarının hemen hemen tüm haberlerinde görülmektedir. Türkiye toplumun dokusu, yaşanan doğal felaketler sonrası insanlık ve inancı gereği yardımlaşmayı yapmayı insani bir görev olarak bilmektedir. Deprem bölgesinde yaşanan fırsatçılık ve toplumsal yapının işleyişini bozacak durumlarda, toplumsal anlamda bir iyilikten yana tavır sergilediği görülmüştür. Fahış fiyatlarda kazanım elde etmeye çalışanlar ve yardımlara engel teşkil edilmesi gibi durumlarda, toplumsal olarak tepki veren bir kültürel doku söz konusudur (Erdoğan, 2023). Tüm bu felaketlerden sonra Türkiye toplumunun organize olması ve topyekün iyilikte bulunması Türk toplumunun kültürel dokusu ile alakalı bir durum olarak ifade edilebilir (Hofstede, 2001).

Devlet erkânlarının depremzedeler için başlattığı nakdi yardımlara SMS aracılığıyla ve Türkiye’de sanatçıların katılımıyla canlı yayında başlatılan mali yardımlara toplumun tüm kesimlerinden insanların katıldığı bir süreç yaşanmıştır. Nakdi yardımların yanında aynı yardımların da benzer şekilde Türkiye toplumunda duyarlı bir şekilde insanların katılımıyla gerekli depremzede bölgelere ulaştırıldığı görülmüştür.

Gerek bireysel olsun gerekse de toplumsal bağlamda olsun yardıma muhtaç kesimlere tüm toplumun seferber olduğu bir süreç yaşanmıştır. 21. yüzyıl bilgi-bilişim toplumunda iletişim araçların yaygın olarak kullandığı görülmüştür. Özellikle Twitter ve Whatsap aracılığı ile bir çok hususta yardıma el uzatıldığı bilinmektedir. Deprem sürecinde Türkiye Sağlık Bakanlığına atılan 8624 Twitterin içeriğine bakıldığında, sorunlar, öneri, yardım teklifleri ve çağrılar, tepkiler, talepler vb. duygusal içerikli paylaşımların genel anlamda yardımlaşma ilkesinden yana olduğu bir tablo söz konusudur (Unal ve Sezer, 2023).

Yapılan yardımlar aynı ve nakdi anlamda değişkenlik göstermektedir. Örneğin nakdi yardım yapamayacak durumda olan kitleler, aynı yardım yapmaktadır. Türkiye toplumundaki tüm toplum tabakasının maddi imkânlar çerçevesinde depremle birlikte açılan yaranın kapanması için ele ele verdiği realite, yadsınamaz bir durumdur. Yaraların sarılabilmesi ve çözüm yolu bulunması anlamında görüş alış verişinde bulunmaktadır. Fakat çatışmaya ve sınıfların mücadele içerisinde olduğu bir sürecin yaşanmasından ziyade, yardımlaşma ve dayanışma içerisinde bir süreç baş göstermiştir.

Söz konusu yardımların dini ilkelerin hassasiyetine dayandığı gibi, insani vazifenin bir gereği anlamında da yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Türkiye toplumunda İslam inancının yanında başka düşüncede olan kitleler de söz konusudur. Dolayısı ile yapılan yardımların, inanç ve insanlık gereği yapılan yardımlaşma olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca toplumsal dokuda yaşanan kültürden kaynaklı yardımlaşma ilkesinin hakim olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2023).

Yapılan yardımların sadece Türkiye ya da İslam toplumlarıyla sınırlı kalmayıp, dünyanın birçok ülkelerinde de yaşanan felakette yaraların sarılması için aynı ve nakdi yardımların yapıldığı görülmektedir. Bu yardımlar barınak, gıda, giyim ve parasal yardımlar olarak ifade edilebilir.

Depremle birlikte yaşanan tüm bu kucaklayıcı, birleştirici yardımlaşmalara bakıldığında, çatışmacı toplum modelini savunan başta Batı toplumları olmak üzere dünyanın birçok ülkesindeki benzer toplumların, Türkiye’de gerçekleşen doğal felaketler sonrası hayatın bir çatışma ve çarpışma olduğunu savunanların ne kadar realiteden uzak bir model benimsediği gözler önüne sermektedir.

Marks Komünist Manifesto eserinde toplumsal gelişmenin doğada olduğu gibi çatışan sosyal sınıflarla olabileceğini savunmaktadır. Materyalizmin dayanağı olarak doğada sürekli bir çatışma, mücadele yaşanmaktadır. Örneğin hayvanlar âleminde daima çatışma yaşandığını gibi toplumsal hayatta da çatışma ile gelişmenin olacağını savunmaktadır. Oysaki doğadaki canlıların tabiatını kötüye kullandıkları bir durum söz konusu olduğu söylenebilir. Misal olarak toplumda insanlar anomik davranış sergileyerek başka birini öldürdüğü gibi, doğada da canlılar arasında da -insanlarda olduğu gibi- tabiatlarını kötüye kullanmaktadır.

Toplumun, doğanın biyolojik yapısına benzetilerek inşa edilmesi, rasyonel olarak görülmemektedir. İnsan toplum yapısının doğadaki canlıların yaşam şekillerine benzetilmesi İslam toplum anlayışında benimsenen bir davranış kalıbı olarak görülmemektedir. Fakat yine de doğa taklit edilecekse tabiatın yardımlaşma kanununu benimseyen yönüne bakılması İslam toplumunda benimsenip kabul görmektedir. Örneğin bulutlar bitkilerin yardımına; bitkiler hayvanatın imdadına; hayvanat insanların mededine koştuğu, başta İslam toplumları olmak üzere tüm insanlık tarafından kabul gören bir tablo olarak görülmektedir (Nursi, 1995). Tabiata bakıldığında hayatın kavgadan ziyade yardımlaşmadan ibaret olduğu görülmektedir. Çatışmacı kuramı benimseyen düşünürlerin toplumsal yapıyı benzetmeye çalıştıkları tabiatın, kavgacı yani çatışmacı olan yönü esas alınmaktadır. Eğer tabiatta bulunan canlıların davranışları sosyal alana yansıtılacaksa, tabiatta hükümlen olan yardımlaşma ilkelerinin esas alınması toplumsal gelişme açısından daha da işlevsel olacağı söylenebilir. Çünkü çatışma ile kan dökülerek toplumsal ilerlemenin olacağı yerde, yardımlaşma kaidesi esas alınarak toplumsal bütünlük ve ilerleme sağlanabilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yukarıda başlıca Marksist ve İslam’ın toplumsal gelişme bağlamında benimsemiş oldukları toplum modellerinde karşılaştırma yapılarak, Türkiye’de 2023 yılı 6 Şubat tarihinde meydana gelen depremde, insanlar arasında depremzedelere yönelik oluşan yardımlaşma üzerinden karşılaştırma yapılmaya çalışıldı. Marksist toplum modelinde toplumsal hayatın bir çatışma olduğunu, çatışma ile toplumsal gelişmenin, ilerlemenin olacağı savunulurken; İslam toplum modelinde toplumsal hayatın yardımlaşma ve dayanışma ile olacağı savunulmaktadır.

Her iki toplum modelinden hareketle 6 Şubat depreminde, depremzedelere toplumun tüm tabakaları tarafından yapılan davranışlara bakıldığında, yardımlaşmaya yönelik bir durum söz konusudur. Türkiye’de sadece İslam’ı benimseyen sosyal tabakaların yardımlaşmayı yapmadıklarını; gayri Müslimlerin de depremzedelere yönelik yardımda bulunduğu görülmüştür. Çatışmacı bir yaklaşım benimsendiğinde, yapılan aynı ve nakdi yardımların yerine, sadece kendisini düşünen, bireyselci anlayış varlığını göstermeliydi. Fakat yukarıda İslam toplum modelinde ifade edildiği üzere yardımlaşma ve dayanışmanın Müslümanların kutsal kitabında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. İslam inancında yardımlaşmanın ve buna bağlı olarak toplumsal bütünlüğün, yaratıcının sevgisini kazanma, dünya ve ahiret için önemli bir İlahi öğreti olduğu anlayışı benimsenmektedir. Gerek Müslümanların Kutsal kitabında ve gerekse de İslam peygamberinin toplumda yardımlaşmaya yönelik söylemleri azımsanacak kadar az olmadığı söylenebilir.

Tüm bu karşılaştırmalardan sonra toplumda meydana gelen doğal afetler gibi olaylardan sonra, Marksist çatışmacı toplum modelinin geçerliliğini yitirdiğini, bunun yerine yardımlaşma ilkesini savunan işlevselci İslam anlayışının, başta Türkiye ve İslam toplumları olmak üzere, tüm dünya toplumlarından Türkiye’de yaşanan deprem sonrası, depremzedelere yönelik gerçekleştirmiş oldukları yardımlardan sonra anlaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Slattery, M. (2014). “*Sosyolojide Temel Fikirler.*” Sentez Yayıncılık, İstanbul, 6. Baskı, 182, 486-491, 378.
- Marks, K., & Engels, F. (2011). “*Komünist Manifesto.*” İletişim Yayınları, İstanbul 1. Baskı, 52-53.
- Kıvılcımlı, H. (1974). “*Diyalektik Materyalizm Nedir Ne Değildir.*” Köxiz Dijital Yayınları, 37.
- Yurdakul, Ç. (2018). “*Marx’ın Tarih Anlayışı Tarihsel Materyalizm.*” Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1-19.
- Stalin, J.V. (1938). “*Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm.*” Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 9. Baskı (Sol yayınları), 3-4.
- Bozkurt, V. (2017). “*Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller, Kuramlar.*” Ekin Yayınevi, ANKARA, 149.

- Marshall, G., (1999). “*Sosyoloji Sözlüğü.*”, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 112.
- Bingöl, İ. (2022). “*Toplumsal Teoride Çatışmanın Klasik Kökleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karl Marx, Max Weber, Georg Simmel.*” Akademik Matbuat, 6 (1), 113.
- Kabakçı, E. (2010). “*Sosyoloji Tarihi.*” İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 124.
- Kılıç Ekici, Ö. (2023). “*6 Şubat 2023 Depremleri.*” TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, 8-9.
- Simmel, G. (1999). “*Çatışma Fikri ve Modern Toplumda Çatışma.*” İstanbul, İz Yayıncılık. 30-32.
- Nursi, S., (1995). “*Lem’alar.*” İstanbul, Cihan Neşriyat ve Batbaacılık. 117.
- Yıldırım, E. (2008). “*Modern Batı Uygarlığında Çatışmacı Teoriyi Benimseyen Söylemler.*” 441. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YILDIRIM-Erg%C3%BCn-MODERN-BATI-UYGARLI%C4%9EINDA-%C3%87ATI%C5%9EMACI-TEOR%C4%B0Y%C4%B0-BESLEYEN-S%C3%96YLEMLER.pdf>.
- Erdoğan, B. (2023). “*Depremin Sosyolojisi: 6 Şubat Felaketinin Toplumsal ve Kültürel Boyutları.*” TRT Akademi Dergisi, 8 (18), 720.
- Hofstede, G. (2001). “*Culture’s consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations.*” Londra: Sage Publications.
- Unal, C., & Sezer, C. (2023). “*2023 Kahramanmaraş Depremlerinin Ardından Sağlık Bakanlığına Yöneltilen Tweetler: Türkiye’deki Deprem Felaketine Yönelik Bir İçerik Analizi.*” Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimler Dergisi, 12 (2), 783-91.

Okul Sağlığı Bileşenlerinin Halk Sağlığı Açısından Yeri ve Önemi

The Place and Importance of School Health Components in Terms of Public Health

Ramazan Sungur

Öğretmen, Kayseri Melikgazi Çetin Şen Bilim ve Sanat Merkezi
mat.sungur@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-5797-5227>

Tuğba SUNGUR

Öğretmen, Kahramanmaraş Onikişubat Süreyya Güneş Anaokulu
tubaelifsena@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5832-4361>

Hatice SUNGUR

Öğretmen, Kayseri Talas Şehit Resul Erdal Aydemir Halk Eğitimi Merkezi
haticebalsungur@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-7631-093X>

Makale Başvuru Tarihi / Received: 11.12.2023

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.12.2023

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Okul Sağlığı, Okul Sağlığı Bileşenleri, Halk Sağlığı.

Okullar, erken çocukluk döneminden itibaren özellikle öğrencilerin sağlık bilgi davranışı kazanması ve bunu yaşamının geneline yayabilmesi noktasında anahtar bir rol üstlenmektedir. Okul sağlığı bileşenleri kapsamında eğitim kurumlarında yürütülen öğrenci sağlığı programları, okul çevresi sağlığı, sağlık eğitimi ve okul çalışanlarının sağlığı konularında yapılabilecek çabalar sadece okul ortamında değil, ayrıca dolaylı olarak toplum bütününde sağlık ve hastalık konusunda duyarlılığın artmasına, sağlıkta eşitsizliklerin azaltılmasına, mortalite ve morbidite oranlarında azalmaya, toplumda hastalık yükünün azaltılmasına ve dolayısıyla sağlığın korunmasına ve sürdürülmesi sayesinde toplum refahının artmasına olanak sağlayabilmektedir. Bu bağlamda ilgili çalışmada okul sağlığı bileşenleri olarak öğrenci sağlığı, okul çevresi sağlığı, sağlık eğitimi ve okul çalışanlarının sağlığının halk sağlığı açısından yeri ve önemini ortaya konulması amaçlanmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

School Health, School Health Components, Public health.

Starting from early childhood, schools play a key role in helping students acquire health knowledge behavior and spread it throughout their lives. Efforts that can be made regarding student health programs carried out in educational institutions within the scope of school health components, school environment health, health education and health of school employees will increase awareness about health and disease not only in the school environment but indirectly in the society as a whole, reduce inequalities in health, decrease mortality and morbidity rates, It can reduce the burden of disease in society and therefore increase social welfare by protecting and maintaining health. In this context, the relevant study aimed to reveal the place and importance of student health, school environment health, health education and school employee health as school health components in terms of public health.

1. GİRİŞ

Eğitim, yüzyıllar boyunca sağlığın geliştirilmesi ve hastalıkların önlenmesine yönelik eylemlerin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Anne ve çocuk sağlığının geliştirilmesi, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, bağışıklama ve diğer koruyucu sağlık hizmetlerinin desteklenmesine yönelik kampanyaların uzun bir geçmişi

vardır. Gelişmekte olan ülkelerde bu hedeflere yönelik sağlık eğitimi, sağlığın geliştirilmesinde ve hastalıkların önlenmesinde temel bir araç olmaya devam etmektedir (Nutbeam, 2000: 258-259). Son yıllarda çocuk ve ergenlerin sağlığının iyileştirilmesinde büyük ilerlemeler kaydedilmektedir. Dünya çapında, çocuklar ve ergenler arasında ölüm oranlarının azalması ve beslenmenin iyileştirilmesi, ayrıca ergenlik çağındaki kızlar arasında doğurganlık oranlarının düşmesi ciddi ilerlemenin örnekleridir. Bu başarılarla rağmen önemli miktarda çocuk ve ergen hastalık yükü devam etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün her bölgesinde çocuklar ve ergenler, kasıtsız yaralanma, kişilerarası şiddet, cinsel sağlık ve üreme sağlığı sorunları, bulaşıcı hastalıklar, bulaşıcı olmayan hastalıklar ve zihinsel sağlık sorunları da dahil olmak üzere bir dizi önemli sağlık sorunları yaşamaya devam etmektedir. Geçmiş dönemlerde alt solunum yolu enfeksiyonları ve ishal hastalıkları ilk beş ölüm nedeni olarak kabul edilmekteydi (WHO, 2021). Ancak günümüzde toplum düzeyinde okuryazarlık oranlarındaki artış, okullaşma ve okul sağlığı eğitiminin de etkisi ile bu alanlarda önemli iyileşmeler sağlanmıştır.

Okullar, bireylerin toplumda uyum içinde yaşamalarını ve yaşamlarını daha iyi şekilde sürdürebilmelerini sağlayan kurumlardır. Okul döneminde çocuklar genel olarak birçok şeyi öğrenme ve bağımsız olarak yapma isteği içindedir. Bu dönemde kazanılan bilgi ve beceriler, bireyin kendisini toplum içinde daha üretken ve verimli olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda okul döneminde kazanılan sağlık bilgi davranışları toplumun sağlık düzeyini etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Bu dönemde sağlanan sağlık eğitimi bireylere ömür boyu sağlıklı yaşam için davranış değişikliği kazandırarak, sağlıklı bir toplum yaratmayı hedeflemektedir (Pelen ve Günay, 2013: 53). Okul, çocukların sağlığını, davranışlarını etkileyen, gelişiminde rol alan önemli bir çevredir. Öğrenciler gününün yaklaşık %28'i okulda geçmektedir. Okulda sunulacak hizmetler de okul çağı çocuklarının sağlığının korunmasında önemlidir (Hassoy vd., 2011: 1). Bu çalışmanın amacı; okul sağlığı bileşenleri olarak öğrenci sağlığı, okul çevresi, sağlık eğitimi ve okul çalışanlarının sağlığının halk sağlığı açısından yeri ve önemini ortaya koymaktır.

2. OKUL SAĞLIĞININ BİLEŞENLERİ KAVRAMI VE BOYUTLARI

Okul sağlığı, öğrencilerin ve okul personelinin sağlığının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, sağlıklı okul yaşamının sağlanması ve sürdürülmesi, öğrenciye ve dolayısıyla topluma sağlık eğitiminin verilmesi için yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır. Okul sağlığı hizmetlerinin amaçları; toplumda okul çağındaki bütün çocukların mümkün olan en iyi bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığa kavuşmalarını sağlamak ve sürdürmek, okul çocuklarının sağlıklı bir çevrede gelişimini sağlamak ve çocukların, ailelerinin ve toplumun sağlık düzeyini yükseltmektir (Hassoy vd., 2011: 1). Okul sağlığı hizmetleri, çocuklara yönelik birinci basamak bakımın önemli bir yönüdür. Okul sağlığı hizmetleri; hizmetin sunulduğu yerden bağımsız olarak, sağlık uzmanları ve/veya sosyal hizmet uzmanları, sağlık hizmeti danışmanları, psikologlar ve diğ hijyenistleri gibi yardımcı profesyoneller tarafından kayıtlı öğrencilere sağlanan sağlık hizmetleri olarak tanımlanabilir. Hizmetler, eğitim kurumu ile sağlık kuruluşu arasındaki resmi bir düzenleme ile zorunlu kılınmalıdır. Okul sağlığı hizmetleri, genel olarak sağlık ve refahın geliştirilmesi ve korunmasına, hastalıkların erken teşhisine, öğrenci hastalıklarının önlenmesine ve kontrol altına alınmasına odaklanır. Bu hizmetler; okul temelli, toplum temelli veya birinci basamak sağlık hizmetlerine entegre edilebilir. Okul sağlığı hizmetlerinin temel işlevleri aşağıda ele alınmıştır (Jansen, 2019: 221).

- Okul sağlığı hizmetleri geniş bir öğrenci grubuna ulaşma ve onların yaşamlarının farklı aşamalarında sağlık davranışlarını etkileme fırsatına sahiptir.
- Okul sağlığı hizmetleri mevcut olduğunda öğrencilerin sağlık hizmetlerine erişme olasılıklarının daha yüksek olduğuna ve dolayısıyla hizmete erişimdeki engellerin ortadan kaldırıldığına dair kanıtlar mevcuttur.
- Yüksek kaliteli okul sağlığı hizmetleri, dezavantajlı öğrencilerde olumlu sağlık ve eğitim sonuçlarıyla ilişkilidir.
- Okul sağlığı hizmetlerinin diyabet gibi kronik hastalıkları olan çocukların desteklenmesinde önemli bir rolü olabilir. Bu çocukların sağlık bakım ihtiyaçlarının sağlanması, öğrencilerin okula devamlılığının artmasına ve dolayısıyla devamsızlıklarının azalmasına yardımcı olabilir. Okul sağlığı hizmetleri ayrıca acil bakım veya hastaneye yatış gibi diğ sağlık hizmetlerinin kullanımını da azaltabilir.

Okul çağında çocuklar sağlıkla ilgili birçok davranış okullarda kazanmaktadır. Hem sağlık hem de eğitim politikası olarak okul sağlığı hizmetlerinde amaç; toplumda okul çağındaki bütün çocukların olabilen en iyi bedensel, ruhsal, sosyal sağlığa kavuşmalarını sağlamak ve sürdürmektir. Sağlık eğitimi okul sağlığı hizmetlerinin en önemli basamaklarından (Ulaş ve Günay, 2014: 134). Okul sağlığının dört temel bileşeni vardır. Bunlar; öğrenci sağlığı, okul çevresi, sağlık eğitimi ve okul çalışanlarının sağlığıdır (Gündüz ve Albayrak, 2014: 29).

1.1. Öğrenci Sağlığı: Sağlığı korumayı, geliştirmeyi, hastalıkları önlemeyi, sağlık sorunlarını saptayarak kesin tanıya varmayı, gerekli ise tedavi etmeyi, ani gelişen hastalıklar ile yaralanmalara acil bakım sağlamayı, sağlıkla ilgili eğitim ve danışmanlığı içerir. Okullarda okul derslerine entegre edilmiş vücudu tanıma, sağlık, belli başlı hastalıklar (özellikle bulaşıcı hastalıklar), sağlıklı beslenme, ilk yardım bilgisi gibi konular işlenmektedir. İlköğretim kitapları incelendiğinde ilköğretim sınıflarda “vücudumuzu tanıyalım, sağlığımızı tanıyalım ve koruyalım” gibi konu başlıklarının yanı sıra 4. ve 5. sınıfta trafik dersi içinde “ilkyardım” konularının işlendiği görülmektedir. Öğrenci sağlığı kapsamında; okula kayıt muayenesi, aralıklı fizik muayeneler, sağlık taramaları, bulaşıcı hastalıklarla savaş, kazaları önleme ve ilkyardım, ruh sağlığı çalışmaları, akut ve kronik hastalığı olan öğrencilerin tanısı, tedavisi ve izlenmesi, beden eğitimi/okul sporları çalışmaları, sağlık eğitimi, bağışıklama gibi uygulamalar bulunmaktadır (Gündüz ve Albayrak, 2014: 29).

Çocukluk ve gençlik dönemi, toplum düzeyinde sağlığın iyileştirilmesi ve sağlık eşitsizliklerinin azaltılması açısından yaşam sürecinde en kritik aşamalarındadır. Sigara içmek, içki içmek, uyuşturucu kullanımı, şiddet gibi sağlık açısından riskli birçok davranış çocuk ve gençler arasında kolayca yayılabilmektedir (Jamal vd., 2013: 2). Sağlıktaki eşitsizlikler genellikle yaşamın erken dönemlerinde çocukluk ve ergenlik döneminde şekillenir ve yaşam boyu devam eder. Bu nedenle erken yıllara sağlığa yatırım yapmak sağlıktaki eşitsizliklerin azaltılması açısından hayati öneme sahiptir. Okul müfredatı aracılığıyla verilen, bilgi ve becerileri geliştirmeyi amaçlayan sağlık eğitimi artık okullarda madde kullanımı, cinsel davranış, fiziksel aktivite ve beslenmeyi de ele alarak köklü bir şekilde yaygınlaşmaktadır (Bonell vd., 2013: 181).

1.2. Okul Çevresi Sağlığı: Okul sağlığı kapsamında okulun çevre sağlığı hizmetleri özellikle bulaşıcı hastalıklarla mücadele açısından oldukça önemlidir. Okul çevresi sağlığı hizmeti kapsamındaki ilk yasal düzenlemeler 1930 yılında yürürlüğe giren 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile olmuştur (Ergin, 2023). Ayrıca Türk Standartları Enstitüsü'nün belirlediği şartlara göre detaylı olarak okul binalarının yeri ve konumu, sınıflar, koridorlar, merdivenler, tuvaletler, bahçe varsa yemekhane, kantin, revirle ilgili olması gereken temizlik ve güvenlik şartları vurgulanmaktadır (Gündüz ve Albayrak, 2014: 29). Olumsuz okul çevre şartlarının düzeltilmesi için Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında 2006 yılında Beyaz Bayrak İşbirliği Protokolü imzalanmış olup, adı geçen protokol 2010 ve 2015 tarihlerinde yenilenmiştir. Ayrıca 2016 yılında yine iki bakanlık arasında “Okul Sağlığı Hizmetleri İşbirliği Protokolü” imzalanmış ve “Okulda Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi Programı” başlatılmıştır. Bu programdaki çalışmalar 6 başlık altında (sağlık hizmetleri, sağlıklı ve güvenli okul çevresi, sağlıklı beslenme, sağlık eğitimi, fiziksel aktivite, aile/toplum katılımı) toplanmıştır. Bu programın “sağlıklı ve güvenli okul çevresi” alt başlığında okul çevre sağlığının asgari gereklilikleri ifade edilmektedir (Ergin, 2023).

1.3. Sağlık Eğitimi: Sağlık eğitimi, sağlığa yönelik bireysel ve ortaklaşa davranışa, gönüllü bir şekilde uyumu hazırlamak, olanaklı kılmak ve güçlendirmek için düzenlenen öğrenme deneyimlerinin herhangi bir bileşimi olarak tanımlanmaktadır. Sağlık eğitiminin temel amacı, bireyin ve toplumun gereksinimlerini karşılayacak sağlıklı yaşam için kişilerin sağlıklarını korumalarını ve geliştirmelerini, tedavi olanaklarından yararlanmaları ve olumlu bir çevre yaratmalarını sağlayacak bilgi, tutum ve davranış değişikliğini oluşturmaktır (Ulaş ve Günay, 2014: 134). Sağlık eğitimi, halk sağlığı ve sağlığın teşviki ve geliştirilmesinin önemli ve ayrılmaz bir parçası veya alt kümesidir. Bireysel ve toplum sağlığıyla ilgili tüm eğitim disiplinlerinin merkezinde yer alır. Öte yandan, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi ve halk sağlığı, sağlık eğitiminin kapsamının ötesine geçerek daha kolaylaştırıcı bir ortam, güçlendirme ve politika seçeneklerine doğru ilerlemektedir. Hem sağlık eğitimi hem de sağlığın geliştirilmesi, bireyin davranışını olumlu yönde etkileyen planlı ve sistematik süreçlerdir. Sağlık eğitimi, farkındalık, bilgi, beceri, inanç, tutum ve değerler aracılığıyla

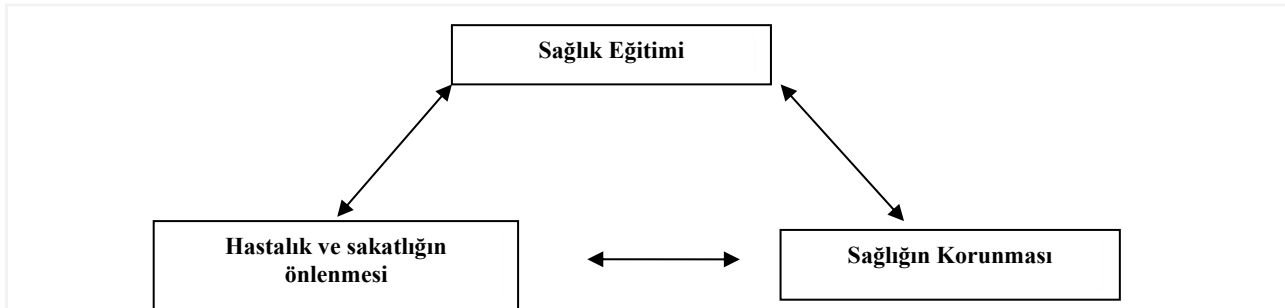
davranışlarda gönüllü değişiklikleri içerirken, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi bireyleri davranışlarını değiştirmeye zorlayan yaklaşımları kullanır (Van Teijlingen vd., 2021: 4).

Sağlık eğitiminin sonuçları olumlu veya olumsuz olabilir. Sağlık eğitimindeki temel mesleki amaç, eğitimin davranış değişikliğine katkı sağlaması ve olumlu bir sağlık statüsüne olanak sağlamasıdır. Aksine, kötü düşünülmüşse ve alıcının önceliklerine veya tercihlerine dayanmayan gerçekçi olmayan ve desteklenmeyen sonuçlar gerektiriyorsa sonuç olumsuz olabilir. Başarılı veya başarısız olmayan sonuç, alıcının değişime ne derece değer verdiği ve onu üretebileceğine inandığı ile ilgilidir (sağlık etkinliği).

1.4. Okul Çalışanlarının Sağlığı: Okulun tüm çalışanlarının beden ve ruh sağlığının desteklenmesi amacıyla aktif yaşam tarzlarını destekleyen; yaralanma, fiziksel aktivite eksikliği, stres, depresyon gibi durumlara karşı sağlık ihtiyaçlarını karşılayan; tehlikelere karşı korunaklı çalışma ortamlarını sağlayan uygulamalar okul sağlığı çalışanları kavramı kapsamına girmektedir (Ağırkan, 2022: 15). Kavram ayrıca başta öğretmenler olmak üzere bütün okul çalışanlarını içermektedir. Öğretmenlerin güvenli bir ortamda doyum içinde çalışmaları; rahat, huzurlu ve sağlıklı olmaları, öğrencilerin okul başarısının artmasının yanı sıra özellikle ruhsal gelişmeleri üzerinde de olumlu etkileri vardır (Gündüz ve Albayrak, 2014: 29).

3. SAĞLIK EĞİTİMİNİN TOPLUM SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Halk sağlığı kavramı toplumun organize çabaları yoluyla hastalıkları önleme, yaşamı uzatma ve sağlığı geliştirme sanatı ve bilimi olarak tanımlanmaktadır. Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi yirminci yüzyılın ikinci yarısında geleneksel halk sağlığı içerisinde daha bağımsız bir hale gelmiştir. Sağlığın teşviki ve geliştirilmesinin temel kavramının beş ilkesi vardır: (1) nüfusu günlük yaşam ortamlarına aktif olarak dahil etmek; (2) hastalıkların nedenleri (belirleyicileri) üzerinde önleyici eylemlere yönelmek; (3) eğitim, bilgilendirme, toplumsal kalkınma ve mevzuat dahil olmak üzere bireysel, toplumsal ve kurumsal/politika düzeylerinde değişimi etkilemeyi ve etkilemeyi amaçlayan stratejik yaklaşımları kullanmak; (4) halkın katılımı ve güçlendirilmesini sağlamak; ve (5) sağlık çalışanlarının, özellikle birinci basamak sağlıkta oynadığı kilit rolleri ön plana çıkarmaktır. Sağlığın temel koşulları; barış, barınma, eğitim, gıda, gelir, istikrarlı bir ekosistem, sürdürülebilir kaynaklar ve sosyal adalet ve eşitlik (Van Teijlingen vd., 2021: 2-5). DSÖ tarafından ana hatlarıyla belirtilen bu beş ilkenin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu göstermek amacıyla aşağıdaki modeli sunmuştur (Bkz. Şekil 1).

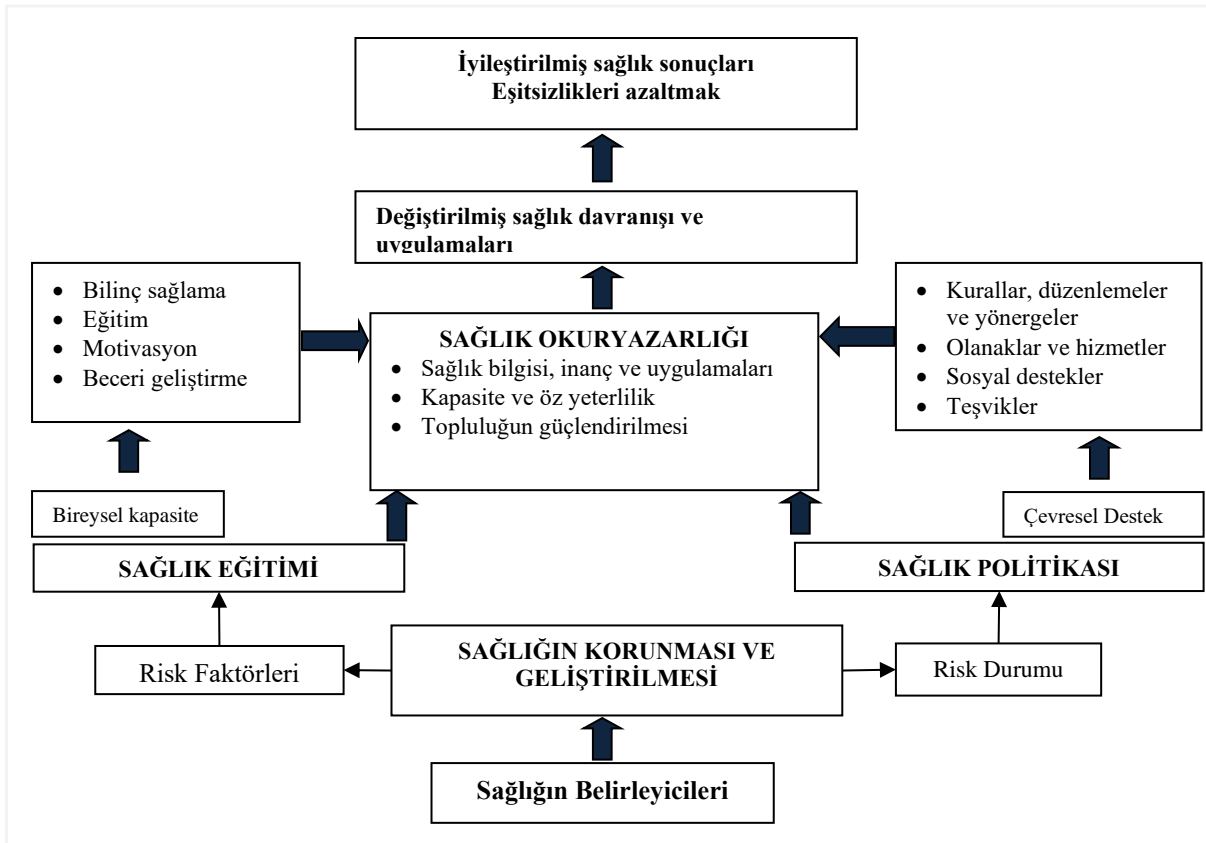
Şekil 1. Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi ile sağlık eğitimi arasındaki ilişki (Kaynak: Van Teijlingen vd., 2021:

3)

Sağlık eğitiminin, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi üzerindeki etkisi yirmi birinci yüzyıldan daha önceki dönemlere dayanmaktadır. Sağlık eğitiminin, eğitim disiplininin doğduğuna dair yaygın bir görüş birliği vardır. Bu açıdan sağlık eğitimi, eğitimin dalıdır, aynı şekilde din eğitimi, beden eğitimi veya fen eğitimi de eğitimin uzmanlık alanlarıdır. Sağlık eğitimi tarih, coğrafya ve dil gibi konuların yanı sıra birçok bilim dalına da dokunan geniş ve çeşitli bir alanla ilgilidir. Bu bağlamda sağlık eğitimi her türden okul, her türden çocuk, ebeveynler, öğretmenleri kapsamına almaktadır. Sağlık eğitimi kavramı “bireylerde, gruplarda veya topluluklarda sağlığa yardımcı olan gönüllü davranışları teşvik etmek, mümkün kılmak ve güçlendirmek için tasarlanmış planlı öğrenme deneyimlerinin bir kombinasyonu” olarak tanımlanmaktadır (Van Teijlingen vd., 2021: 4). Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi, yaşam tarzlarını, sağlık hizmetlerini ve hepsinden önemlisi çevreyi (fiziksel çevreyle sınırlı olmayıp aynı zamanda önemli ölçüde belirleyici olan kültürel ve sosyoekonomik

koşulları da kapsar) etkilemeye çalışarak sağlığın iyileştirilmesiyle ilgilidir. Sağlığın teşviki ve geliştirilmesine ilişkin kabul görmüş birçok tanım bulunmaktadır ve bunların çoğu sağlığın ilkelerini, toplumsal katılımı ve bireysel yetkilendirmeyi kapsamaktadır. Sağlığın korunmasını amaçlayan sağlık eğitimi, halk ve politika yapıcılar sağlık koruma önlemlerini desteklemektedir (WHO, 2012: 15).

Şekil 2’de, sağlığın teşviki ve geliştirilmesine yönelik bir model sunmaktadır. Sağlığın geliştirilmesine yönelik olarak sağlanan eğitim ve politikalar genellikle sağlık sonuçları olarak ifade edilen mortalite, morbidite, sakatlık, işlev bozukluğu, yaşam kalitesi ve işlevsel bağımsızlık açısından olumlu farklılıklara neden olmaktadır. Diğer taraftan sigara içmek veya fiziksel aktivitelerde bulunmaya karşı ortaya konulan sağlıklı yaşam tarzı davranışları bireysel düzeyde hastalık riskini azaltabilir. Ayrıca hem sağlığı doğrudan etkileyebilecek hem de sağlıklı yaşam tarzlarını destekleyebilecek çevresel, ekonomik ve sosyal koşullar sağlık sonuçları üzerinde etkili olabilmekte, sağlık durumunun önemli belirleyicileri olarak kabul edilmektedir (Nutbeam, 2000: 260-262).

Şekil 2. Temel Sağlık Kavramlarının İlişkisi (Kaynak: WHO, 2012: 17).

Ülkeler tarafından benimsenen ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların toplum sağlığı üzerindeki etkileri ortaya çıkmaya başladıkça ve daha iyi anlaşıldıkça, halk sağlığı uygulayıcıları arasında sağlığın belirleyicilerini etkilemek için harekete geçme konusuna ilgi artmaktadır. Yakın geçmişte sağlığın belirleyicilerinin analizine ve sağlığın teşviki ve geliştirilmesi faaliyetleriyle ilişkili sonuçların tanımlanmasına büyük önem verilmektedir (Nutbeam, 2000: 260-262). Modelin alt kısmında yer alan sağlık okuryazarlığı, bireylerin uygun sağlık kararları vermek için gerekli olan temel sağlık bilgilerini ve hizmetlerini edinme, işleme ve anlama kapasitesine sahip olma derecesi olarak tanımlanmaktadır (Santana vd., 2021: 259). Bireylerin bu sorumluluğun bilincine varabilmeleri için ileri düzeyde sağlık okuryazarlığına sahip olmaları gerekmektedir. COVID-19 salgını nedeniyle sağlıkla ilgili tanımlar ve kavramlara yönelik olarak bireylerin bilgi düzeylerinin geliştirilmesine yönelik çabalar artmaktadır. Sağlık okuryazarlığı, bireyin sağlığını korumaya yönelik temel düzeyde bilgiye sahip olmak ve gerektiğinde tedavi yollarını bilmek olarak tanımlanmaktadır. Sağlık okuryazarlığı ayrıca karmaşık okumalar yaparak ve bilgileri dinleyerek analiz etme, karar verme ve bunları sağlıkla ilgili durumlarda birlikte kullanma becerisini de içerir (Yaltagil ve Arslan, 2022: 1178). Sağlık okuryazarlığının halk sağlığı açısından önemini ortaya koyan altı temel temadan bahsedilebilir (Gözlü, 2020: 139):

- Çok sayıda kişiyi etkilemesi: Bazı ülkelerde yetişkin okuryazar oranı yüksek iken, bazı ülkelerde düşüktür. Dünya nüfusunun yaklaşık %16'sı temel okuryazarlık becerilerinden yoksundur. Bu nüfusun üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. Farklı ülkelerde yapılan araştırmalar insanların sağlık bilgisini ve sağlık hizmetini elde etme, anlama, ona uygun davranma ve kendi sağlıkları için uygun karar almada yetersiz olduğunu göstermiştir.
- Olumsuz sağlık sonuçları: Yapılan çalışmalar düşük sağlık okuryazarlığının hastalık ve tedavileri anlamadaki eksikliklerden dolayı sıklıkla kötü sağlığın bağımsız bir risk faktörü olduğunu göstermiştir.
- Kronik hastalık oranlarının artması: DSÖ, dünya genelinde tüm yaşlar için ölümlerin çoğunun kardiyovasküler hastalıklar ve kanser gibi kronik hastalıklardan kaynaklandığını belirtmektedir. Sağlık okuryazarlığı kronik hastalıkların bireylerin kendileri tarafından yönetilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.
- Sağlık bakım maliyetleri: Düşük sağlık okuryazarlığı ile bağlantılı ekonomik maliyetleri değerlendirmek, düşük sağlık okuryazarlığının prevalansı hakkında verilerin eksik olması ve sağlık okuryazarlığının nelerden oluştuğuna yönelik önemli tartışmalardan dolayı zordur. Ancak düşük sağlık okuryazarlığının sağlık bakımına ek maliyetler getirdiğini ifade eden araştırmalar bulunmaktadır.
- Sağlık bilgisi talepleri: Son 30 yılda bilgilendirilmiş onam formları ve ilaç prospektüsleri gibi sağlıkla ilgili çeşitli materyalleri değerlendiren sekiz yüzden fazla çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar hedef kitlenin okuma becerileri ile sağlıkla ilgili materyalleri okuma düzeyleri arasında bir uyumsuzluk olduğunu göstermiştir.
- Eşitlik: En kötü sağlık sonuçlarına sahip bireylerin sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi sağlık eşitsizliklerinin azaltılmasında önemli bir araçtır. Yetersiz sağlık okuryazarlığından kaynaklanan kötü sağlık sonuçları etik bir sorun olarak da görülebilmektedir.

Sağlıklı olmak ve sağlıkla ilgili bilgi ve tedaviye ulaşmak bireylerin temel hakları arasında yer almaktadır. Bu temel insan hakkının etkili bir şekilde kullanılabilmesi için hem bireylerin hem de kurumların yerine getirmesi gereken bazı sorumluluklar bulunmaktadır. Bireysel düzeyde kişilerin kendi sağlığına dikkat etmeleri ve uygun yaşam tarzını sürdürmeleri, olası hastalıklar hakkında bilgi sahibi olmaları, sağlığa zararlı alışkanlık ve davranışlardan uzak durmaları, sağlık kuruluşlarına zamanında başvurmak bireylerin sorumlulukları arasındadır. Diğer taraftan kurumlarının yükümlülükleri arasında sağlık hizmetlerinin hızlı ve kolay erişiminin sağlanması, kaliteli, eşit ve ücretsiz hizmet sunulması yer almaktadır (Yaltagil ve Arslan, 2022: 1178). Bu kapsamda sağlığın teşviki ve geliştirilmesine ilişkin 1986 Ottawa Şartnamesinde sağlık okuryazarlığını geliştirmek için eğitimin diğer sektörlerle birlikte oynayabileceği önemli rolü ortaya konulmuştur. Eğitim sektörü sağlık okuryazarlığının desteklenmesine yönelik birçok önemli katkılar sunmaktadır. Okullar, okul çağındaki tüm çocuklara sağlık okuryazarlığı kapasitelerini geliştirmeye ve güçlendirmeye yönelik uzun vadeli müdahaleler için mükemmel ortamlardır. Okullarda, teorik olarak farklı sosyo-ekonomik ve kültürel kökenden gelen çocuklara ulaşılabilir, böylece herkesin eşit destek, ilgi ve fırsat alması veya dezavantajlı durumlarıyla orantılı olarak sağlık okuryazarlığını geliştirmeleri sağlanabilir. Sürdürülebilirlik ve maliyet etkinliği açısından okul temelli sağlık okuryazarlığı programlarının, eğitim sektöründe erken sağlık okuryazarlığı müdahalelerinin yararlarına ilişkin umut verici girişimler sağladığı anlaşılmaktadır (Vamos vd., 2020:2).Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi ile sağlık eğitimi arasındaki ilişkiye dair daha geniş bakış açıları vardır. DSÖ, sağlık eğitimi sağlıkla ilgili bilgilerin yayılmasıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda sağlığın iyileştirilmesi için gerekli olan motivasyonu, becerileri ve güveni (öz-yeterliliği) teşvik etme ve temelde yatan sağlık sorunlarına ilişkin bilgilerin iletişimini sağlama olarak tanımlamaktadır. Sağlığı etkileyen sosyal, ekonomik ve çevresel koşulların yanı sıra bireysel risk faktörleri ve risk davranışları ile sağlık sisteminin kullanımı sağlık eğitiminin geniş amacına katkı sağlayabilmektedir. Bireysel sağlıkla ilgili davranışlar ve sağlık hizmetlerinin kullanımı gibi bireyin kontrolü altında olan yönleri ile kişinin kontrolü dışındaki yönleri (sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler ve sağlık hizmetlerinin sağlanması) arasında bir ayrım yapmaktadır(WHO, 2012: 16).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık ile eğitim arasındaki karşılıklı bağ ve ilişki literatürde uzun süredir belgelendirilmektedir. Fiziksel, zihinsel, sosyal veya duygusal açıdan sağlıklı olmayan çocuklar öğrenmeye hazır olmayacak ve dolayısıyla toplumun üretken üyeleri olarak tam potansiyellerine ulaşmaları engellenecektir. Bu kanıtlara rağmen çoğu ülkede sağlık ve eğitim sistemleri arasındaki fark büyüktür (Birch ve Auld, 2019). Sağlık sonuçlarının belirticisi olarak eğitim ölüm oranları düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Hem erkekler hem de kadınlarda eğitim yılı ne kadar fazlaysa ölüm riski de o kadar düşük gerçekleşmektedir. Benzer şekilde, daha az eğitim düzeyine sahip kişiler

daha sık sağlıklarının kötü olduğunu bildirmektedir. Gelişmiş ülkelerde de dahil olmak üzere çoğu ülkeler sağlık hizmetlerine büyük miktarda para ayırmasına karşın, eğitim de dahil olmak üzere sağlığın sosyal belirleyicilerinin önemi tam olarak anlaşılmamaktadır. Wizemann (2021) tarafından yapılan bir çalışmada üniversite eğitimi almak önlenebilir ölüm oranlarını yaklaşık yedi kat azalttığı, diğer taraftan daha az eğitim seviyesine sahip hastaların kronik hastalıklar açısından daha büyük risk altında olduğu vurgulanmaktadır. Daha az eğitim seviyesine sahip bireylerin daha büyük bir yüzdesi, yürüme, merdiven çıkma veya küçük nesnelere tutma, büyük veya ağır nesnelere kaldırma, taşıma veya itmeye kadar fiziksel işlevlerde zorluklar yaşamaktadır (Wizemann, 2021).

Okullar, eğitim hizmetlerinin yanı sıra sağlık okuryazarlığını sorununu çözmek ve sağlık bilgi davranışlarını geliştirebilecek en önemli kurumlardan biridir. Okul sağlığının temel bileşenleri olarak öğrenci sağlığı, okul çevresi, sağlık eğitimi ve okul çalışanlarının sağlığı konularında gerekli özenin gösterilmesi, ilgili kurum ve kuruluşlarca gerekli yasal ve yapısal düzenlemelerin sağlanması ve uygulamaya koyulmasıyla istenilen ve sürdürülebilir sağlık sonuçlarının alınması, gelir durumuna bağlı sağlık statüsü arasındaki farklılıkların azaltılması mümkündür. Diğer taraftan sağlık eğitimi dışsal olarak toplumun sağlık statüsünde ölçülebilir iyileşmeler sağlanmasının yanı sıra bireysel olarak öğrencilerin akademik başarılarında artış sağlayabilmektedir. Sağlık açısından iyi olan öğrenciler, akademik olarak daha iyi performans ortaya koyabilmektedir. Dolayısıyla sağlığı geliştirmeyi hedefleyen okul sağlığı programlarının öğrencilerin sağlığı ve akademik gelişimi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Ağırkan, M. (2022). Eğitimde Akademik Başarıyı ve Sağlığı Desteklemek: Bütüncül Okul, Bütüncül Toplum, Bütüncül Çocuk Modeli. Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(1), 10-22.
- Bonell, C., Humphrey, N., Fletcher, A., Moore, L., Anderson, R., & Campbell, R. (2014). Why schools should promote students' health and wellbeing. *Bmj*, 348.
- Bonell, C., Parry, W., Wells, H., Jamal, F., Fletcher, A., Harden, A., Thomas, J., Campbell, R., Petticrew, M., Murphy, S., Whitehead, M., Moore L. (2013). The effects of the school environment on student health: A systematic review of multi-level studies. *Health & Place Journal*, 21: 180-191.
- Ergin, A. (2023). Okul Çocuğunun Sağlığı Ve Çevre. 29.11.2023 tarihinde <https://www.sosyalpediatri.org.tr/okul-cocugunun-sagligi-ve-cevre-02716.html> adresinden erişilmiştir.
- Gözlü, K. (2020). Sağlığın Sosyal Bir Belirleyicisi: Sağlık Okuryazarlığı A Social Determinant of Health: Health Literacy. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(1), 137-144.
- Gündüz, S., & Albayrak, H. M. (2014). Okul Sağlığında Neredeyiz?. *Ankara Medical Journal*, 14(1), 29-33.
- Hassoy, H., Mandıracıoğlu, A., Ergin, I., Durusoy, R., & Davas, A. (2011). Tıp fakültesi öğrencilerinin okul sağlığı eğitim programı: Ege Üniversitesi örneği. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(6), 1-8.
- Jamal, F., Fletcher, A., Harden, A. et al. The school environment and student health: a systematic review and meta-ethnography of qualitative research. *BMC Public Health* 13, 798 (2013): 1-12.
- Jansen, J. D., Vervoort, J., Visser, A., Reijneveld, S.A. (2019). "School Health Services" In *Issues and Opportunities in Primary Health Care for Children in Europe* (ss.219-236).
- Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health promotion international*, 15(3), 259-267.
- Pelen, K., ve Günay, O. (2013). İlköğretim Okulu Öğrencilerine Verilen Sağlık Eğitiminin Öğrencilerin Bilgi, Tutum Ve Davranışlarına Etkisi. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22(1), 52-63.
- Santana, S., Brach, C., Harris, L., Ochiai, E., Blakey, C., Bevington, F., ... & Pronk, N. (2021). Practice full report: Updating health literacy for healthy people 2030: Defining its importance for a new decade in public health. *Journal of Public Health Management and Practice*, 27(6), 258-264.
- Ulaş, S. C., ve Günay, T. (2014). Okulda sağlık eğitimi yoluyla beslenme ve bedensel etkinlik davranış değişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 28(3), 131-137.
- Vamos, S., Okan, O., Sentell, T., & Rootman, I. (2020). Making a case for "Education for health literacy": An international perspective. *International journal of environmental research and public health*, 17(4), 1-18.
- Van Teijlingen, K., Devkota, B., Douglas, F., Simkhada, P., & van Teijlingen, E. (2021). Understanding health education, health promotion and public health. *Journal of Health Promotion*, 9(1), 1-7.
- WHO (2012). Health education: theoretical concepts, effective strategies and core competencies. World Health Organization. Regional Office for the Eastern Mediterranean.
- WHO (2021). WHO guideline on school health services. Geneva: World Health Organization.

Yaltagil, E. I., & Arslan, A. (2022). The Effect of Health Literacy on Healthy Lifestyle and Health Education Awareness Level in Parents During Covid-19 Period. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 17(4), 1175-1192.

Birch, D. A., & Auld, M. E. (2019). Public health and school health education: aligning forces for change. *Health promotion practice*, 20(6), 818-823.

Theresa M. Wizemann, (2021). *School success: An opportunity for population health: Proceedings of a workshop*. National Academies Press.

Sermayenin Mekanları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru (Kitap Tanıtımı)

Spaces of Capital Towards a Critical Geography (Book Launches)

Harvey, D. (2022). İstanbul: Sel Yayıncılık. 3. Baskı, 517s.

Sezai AKDAĞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,

sakdag98@hotmail.com

Makale Başvuru Tarihi / Received: 20.12.2023

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.12.2023

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi

Kapitalizmin mekansal dönüşümünü ele alan "Sermayenin Mekanları" kitabı, David Harvey'in kapitalizmin mekan ve yerleşimler üzerindeki etkilerini incelen bir eleştirel coğrafya çerçevesinde analiz etmektedir. Kitap, kapitalizmin mekansal düzenlemelerinin ekonomik, sosyal ve politik sonuçlarına odaklanmaktadır. Yazar, kitapta, kapitalizmin mekansal düzenlemelerinin nasıl eşitsizlikleri, ayrımcılığı ve güç dengesizliklerini yeniden oluşturduğunu tartışmaktadır. Ayrıca, emlak piyasası, kent planlaması, özelleştirme, kentsel yenileme gibi konuları ele alarak, kapitalizmin mekansal stratejilerini ve bu stratejilerin insanların hayatları üzerindeki etkilerini incelemektedir. Eleştirel bir coğrafi bakış açısından yaklaşarak, Harvey kitabında, kapitalizmin mekansal boyutunun sadece ekonomik etkilerle kalmadığını, aynı zamanda kültürel, sosyal ve politik etkileri olduğunu da savunmaktadır. Kapitalizmin, yerleşimlerin düzenlenmesi, mülkiyet ilişkileri ve kentsel alanlarda yapılan değişiklikler sebebiyle güç dengesizliklerini yeniden ürettiğini vurgulamaktadır.

David Harvey, 31 Ekim 1935 yılında İngiltere'de doğmuş, Marksist coğrafya alanındaki çalışmalarıyla tanınan bir sosyal kuramcı ve coğrafyacıdır. 1961 yılında Cambridge Üniversitesi'nden coğrafya alanında doktora derecesi almıştır. Bristol Üniversitesi'ndeki çalışmalarının ardından 1969'da ABD, Baltimore'daki Johns Hopkins Üniversitesi'ne geçmiştir. 2001'de City University of New York'ta çalışmaya başlamıştır. Harvey'in çalışmalarının en önemli özelliği, Marksist kurama uzamsallık fikrini dahil etmesi, eklemlenmesi olmuştur. Harvey'e göre, mekân, sermaye birikimi için gerekli olan bir üretim aracıdır. Sermaye, sürekli olarak yeni alanlar keşfederek ve mevcut alanları yeniden şekillendirerek, karlılığı arttırmaya çalışır. Bu süreç, mekânın sürekli olarak yeniden üretilmesine yol açar.

Sermayenin Mekanları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru başlıklı kitabın 3'üncü baskısı 2022 yılında yayınlanmıştır. Kitap giriş bölümüyle birlikte 2 kısım ve 18 başlıktan oluşmaktadır. Kitabın Türkçe'ye çevirisi Başak Kıcır, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar ve Seda Yüksel tarafından çevrilmiştir. Kitabın başlıkları sırasıyla; Coğrafyayı Yeni Baştan İcat Etmek New Left Review Editörleriyle Röportaj, Nasıl Bir Kamu Politikası İçin Nasıl Bir Coğrafya?, Nüfus Kaynaklar ve Bilim İdeolojisi, Marksçı Mite ve Chicago Tarzına Karşı, Owen Lattimore Bir Anı, Coğrafyanın Tarihi ve Bugünkü Durumu Hakkında Tarihsel Materyalist Bir Manifesto, Kapitalizm Parçalanma İmalathanesi, Federal Hill'den Bir Manzara, Militan Tikelcilik ve Küresel İhtiras Raymond Williams'ın Kitaplarında Yer Mekan ve Çevrenin Kavramsal Siyaseti, Şehir ve Adalet Şehirde Toplumsal Hareketler, Kartografik Kimlikler Küreselleşme Döneminde Coğrafi Bilgiler, Kapitalist Birikimin Coğrafyası Marx'ın Teorisinin Yeniden İnşası, Marx'ın Devlet Teorisi, Mekansal Çözüm Hegel Von Thünen ve Marx, Kapitalizmin Jeopolitikası, İşletmecilikten Girişimciliğe Geç Kapitalizmde Kent Yönetiminin Dönüşü, Sınıf Gücünün Coğrafyası, Rant Sanatı Küreselleşme ve Kültürün Metalaştırılması şeklindedir.

Coğrafyayı Yeniden İcat Etmek başlıklı ilk bölüm, David Harvey'in Sermayenin Mekanları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru kitabının girişi niteliğindedir. Bu bölümde Harvey, kapitalizmin mekansal dönüşümünü tartışırken eleştirel bir coğrafya yaklaşımının etkisini vurgulamaktadır. Harvey, coğrafyanın geniş bir tarihçesine ve disiplinin nasıl şekillendiğine değinmektedir. Bunun yanı sıra, kapitalizmin mekan ve yerleşimler üzerindeki önemini anlamak için coğrafyanın nasıl bir güç sunabileceğini de açıklamaktadır. Harvey, neoliberal küreselleşme ve neoliberal politikaların sonucunda kapitalizmin mekansal düzenlemelerinde büyük değişikliklerin yaşandığı dönemde bu kitaba odaklanmaktadır. Coğrafyanın, bu değişiklikleri anlamak ve analiz etmek için önemli bir araç olduğunu savunmaktadır. Bölümde, coğrafyanın disiplinler arası bir yaklaşım sağladığı, mekan ve yerin sosyal, ekonomik ve politik süreçlerle nasıl iç içe olduğu vurgulanmaktadır.

İkinci başlıkta kitabın ana teması olan kapitalizmin mekansal dönüşümüne eleştirel bir görüş açısı sunarak, nasıl bir kamu politikası gerektiği ve coğrafyanın bu politikaların oluşturulmasına nasıl katkıda bulunabileceği konularında temel bir anlayış sağlamaktadır. Harvey, kamusal politikanın nasıl bir coğrafyaya istek duyduğunu tartışmaktadır. Ona göre, kamusal politikaların etkili ve adil olması için mekanın nasıl düzenlendiği ve yönetildiği önemlidir. Bu bağlamda, Harvey yerleşimlerin planlanması, kaynakların dağıtılması, sosyal hizmetlerin yerine getirilmesi gibi konuların nasıl mekansal adalet ve eşitlik odaklı politikalarla ele alınabileceğini açıklamaktadır. Yazar, kamusal politikaların coğrafyasının, sosyal adaleti sağlama, eşitsizlikleri azaltma ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlama hedefleriyle tutarlı olması gerektiğini savunmaktadır. Buna ek olarak, demokratik katılım, sivil toplumun güçlendirilmesi ve yeniden yapılandırılması gibi unsurların da kamusal politikaların coğrafyasında önemli bir rol oynaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Nüfus, Kaynaklar ve Bilim İdeolojisi başlığında Harvey kapitalist sistemin nüfus biçimlendirmesine nasıl nüfuz ettiğini ve bu nüfus biçimlendirmenin mekansal düzenlemelerde nasıl yansıdığını ele almaktadır. Harvey'e göre, nüfusun kontrolü ve düzenlenmesi, sınıf ilişkileri ve çıkarlar, ırk, cinsiyet gibi faktörlerle şekillenmiştir. Ayrıca, doğal kaynakların kontrolü ve yönetimi de kapitalizmin mekansal dönüşümünde baş rol oynamaktadır. Harvey, kapitalist sistemin nüfus kontrolü ve kaynak yönetimi üzerindeki etkisini eleştirel bir coğrafya bakış açısıyla analiz ederken, bilimin de nasıl bir ideolojik araç olarak kullanıldığına dikkat çekmektedir. Bilim, kapitalizm tarafından kullanılırken sadece objektif bir bilgi ve anlama aracı olmanın ötesinde ideolojik bir rol oynamaktadır. Harvey, bilimin kapitalizmin meşrulaştırılmasında ve mekansal düzenlemelerin haklı gösterilmesinde nasıl kullanıldığını inceler.

Harvey, Marksçı Mite Ve Chicago Tarzına Karşı başlığında Marksçı mite ve Chicago tarzı ekonomi düşüncesini ele alırken, bu iki yaklaşımın temel prensiplerini ve mekansal düzenlemeler üzerindeki farklı etkilerini inceler. Marksçı mite, marksist ekonomi teorisine dayanan bir yaklaşımdır ve sınıf mücadelesi, emek değeri teorisi gibi kavramlarla mekansal düzenlemelerin eleştirisi yapılır. Diğer bir yandan, Chicago ekonomi düşüncesi, serbest piyasa ve bireysel özgürlüğün önemine vurgu yaparak, devlet müdahalesini sınırlamayı savunmaktadır. Harvey, bu iki yaklaşımın mekansal düzenlemeler üzerindeki etkilerini analiz ederken, her ikisinin de kapitalist sistemin mekansal dönüşümünü anlamak için sınırlamaları olduğunu belirtmektedir. Marksçı mite, sınıf mücadelesi ve emek üzerinden mekansal dönüşümü anlamaya odaklanırken, Harvey'e göre, sadece bu faktörlerle açıklanamayan başka dinamikler de vardır. Chicago tarzı ekonomi düşüncesi ise, serbest piyasanın neden olabileceği sosyal adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri hesaba katmamaktadır. Bununla birlikte, Harvey bu iki yaklaşım arasında bir sentez yapmaktan ziyade eleştirel bir pozisyon benimsemekte ve kapitalizmin mekansal dönüşümünü daha kapsamlı bir şekilde incelemek için farklı teorik ve analitik araçlar önermektedir. Ona göre, mekansal düzenlemeleri anlamak için sınıf mücadelesi, ideoloji, teknoloji gibi faktörlerin yanı sıra coğrafya, mekan ve çevre unsurları da dikkate alınmalıdır.

Coğrafyanın Tarihi ve Bugünkü Durumu Hakkında Tarihsel Materyalist Bir Manifesto başlıklı bölümde yazar, coğrafyanın toplumsal ve ekonomik güçlerle etkileşim içinde olduğunu altını çizerek, coğrafyanın sadece fiziksel bir alan değil, aynı zamanda iktidar ilişkilerini ve sosyal yapıları şekillendiren bir disiplin olduğunu savunmaktadır. Harvey coğrafyanın tarihini Marksist bir görüş eşliğinde değerlendirmekte ve coğrafyanın nasıl kapitalist bir dünya sistemiyle ve politik güçlerle iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Coğrafyanın ticaret, sanayi ve mülkiyet ilişkileriyle birlikte şekillendiğini vurgulayarak, toprak mülkiyeti, kolonizasyon, kapitalist birikim ve küresel kentleşme gibi konulara odaklanmaktadır. Harvey, coğrafyanın sadece bir tasvir aracı değil aynı zamanda eşitsizlikleri, güç ilişkilerini ve sınıf mücadelesini anlamada önemli bir araç olduğunu ifade etmektedir. Coğrafyanın politik ve ideolojik bir boyutu olduğunu, mekânın ayrımcılığa ve yabancılaşmaya sebep olabileceğini ve coğrafi bilginin kapitalist sistemin sürdürülmesine hizmet edebileceğini öne sürmektedir.

Kapitalizm: Parçalanma İmalathanesi başlığında Harvey, kapitalizmin birçok aşamasının olduğunu belirtmektedir. Sermaye birikiminin farklı evrelerinde çeşitli stratejiler kullandığını vurgulamaktadır. Bu stratejiler arasında, inşaat, teknoloji, arazi spekülasyonu gibi alanlarda yatırım yapma gibi taktiklere yer vermektedir. Bununla birlikte, Harvey, kapitalizmin sanayi üretimine dayanan ekonomik sistemi yerine, esnek üretim ve hizmet ekonomisi gibi yeni formlarını da ele alıyor. Parçalı ve bölgesel doğaları sebebiyle, küreselleşme sürecinde kapitalizmin üretim ve dağıtım süreçlerinde farklılıklar olabileceğinin de altını çizmektedir. Harvey, kapitalizmin parçalanma, özelleştirme ve küreselleşme süreçleri sebebiyle birçok krize neden olduğunu savunuyor. Sonuç olarak, bu bölümde Harvey, kapitalizmin modern formlarını analiz ederken, kapitalizmin ekonomik, politik ve sosyal süreçlere olan etkilerini ele almakta ve bu süreçlerin dünya ekonomisindeki güç dengelerine nasıl yansıtıldığını tartışmaktadır.

"Federal Hill'den Bir Manzara" bölümü, yazar David Harvey'nin Baltimore kentindeki Federal Hill semtinde yaptığı bir yürüyüşün gözlemlerine dayanmaktadır. Bu yürüyüş sırasında, Harvey semtin tarihini ve mekansal özelliklerini doğal ve yapay unsurları birleştirerek ele almaktadır. Harvey anti-modernizm ve modernizmin hatalarına vurgu yapmakta ve kapitalist toplumun çelişkileri üzerine düşünmektedir. Federal Hill'in tarihi ve mekansal yapıları üzerinden kapitalizmin kentleşme süreçlerindeki etkileri hakkında bir perspektif sunmaktadır. Harvey, Federal Hill'in tarihinin kapitalist biriktirme süreci içinde zengin bir tarihle birleştiğini, kentsel dönüşüme uğradığını ancak aynı zamanda yapısal ayrıcalıkların da sürdüğünü belirtmektedir. Federal Hill'in doğal ve yapay unsurlarının bir arada değerlendirilmesi sonucu, kentleşme sürecindeki çelişkilerin gözlemlenmesi mümkün olmaktadır. Sonuç olarak, bu bölümde Harvey, kentleşme sürecinin kapitalizm önderliğinde çalıştığına değinmekte, kapitalizmin kentlerin tarihi ve yapısı üzerindeki etkilerini Federal Hill semti üzerinden ele almaktadır. Harvey, kentleşme sürecinde ortaya çıkan çelişkiler üzerinde düşünerek, kapitalist toplumun yıkıcı etkilerine vurgu yapmaktadır.

Şehir ve Adalet: Şehirde Toplumsal Hareketler başlığında şehirdeki toplumsal hareketlerin ve adaletin önemini incelemektedir. Kapitalizmin şehirleri nasıl etkilediğini ve buna karşı toplumsal hareketlerin nasıl ortaya çıktığını tartışmaktadır. Aynı zamanda adalet kavramının şehirde nasıl bir rol oynadığını ve toplumsal eşitsizliklerin bu süreçte nasıl belirleyici olduğundan bahsetmektedir. Harvey, metropol alanlarında yaşanan çelişkileri ve ekonomik sınıf farklarını analiz ederken, yerel toplulukların ve sivil toplum gruplarının nasıl harekete geçtiğini araştırmaktadır. Şehirdeki toplumsal hareketlerin örneği olarak, çevreci hareketler, işçi hareketleri ve barınma mücadeleleri gibi farklı örnekleri ele almaktadır. Ayrıca, adaletin kentte nasıl şekillendiğini ve sosyal adalet mücadelesinin önemini vurgulamaktadır.

David Harvey, Kartografik Kimlikler: Küreselleşme Döneminde Coğrafi Bilgiler bölümünde küreselleşme sürecinde coğrafi bilgilerin nasıl şekillendiği ve nasıl bir kimlik oluştuğunu

incelemektedir. Coğrafi bilgilerin üretimi, kullanımı ve dağıtımının kapitalizm tarafından nasıl kontrol edildiğine odaklanmaktadır. Küreselleşme döneminde teknolojinin gelişmesiyle birlikte coğrafi verilerin önemi artmış ve bu verilerin kontrolü ve erişimi önemli bir konu haline gelmektedir. Harvey, evrensel bilgi ağları ve coğrafi bilgilerin mekansal yapılarına odaklanırken, kimin bu bilgilere erişim sağlayabildiği ve kimin kontrol ettiği gibi konuları ele almaktadır. Ayrıca, coğrafi bilgilerin ekonomik, politik ve sosyal güç ilişkilerini nasıl etkilediğini ve bu bilgilerin kimlik oluşumunda nasıl bir rol oynadığını tartışmaktadır. Kitabın bu bölümü, coğrafi bilgilerin küreselleşme sürecinde nasıl bir kimlik oluşturduğunu ve bu kimliklerin nasıl hiyerarşik yapılarla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Harvey, bu bölümde kapitalizmin coğrafi bilgiler üzerindeki egemenliğini ve küresel dayanışmanın önemini vurgulayarak, alternatif coğrafi bilgi üretim ve dağıtım modelleri hakkında düşünmemizi teşvik etmektedir.

Kapitalist Birikimin Coğrafyası: Marx'ın Teorisinin Yeniden İnşası bölümünde Karl Marx'ın kapitalizm teorisinin yeniden ele alınması ve coğrafi boyutunun analiz edilmesi üzerine odaklanmaktadır. Yazar, Marx'ın kapitalizm teorisinin yeniden inşasını yaparak, kapitalist birikimin coğrafyasını ve mekansal dinamiklerini anlamaya çalışmaktadır. Harvey, Marx'ın eserlerinden yola çıkarak, kapitalizmin nasıl mekansal bir süreç olduğunu ve coğrafi faktörlerin bu süreçte nasıl etkili olduğunu açıklamaktadır. Kapitalist birikimin coğrafyasını incelemekte olan Harvey, sermayenin hareketi, mülkiyet ilişkileri, emek gücü ve üretim süreçleri gibi unsurların mekansal düzeyde nasıl şekillendiğini araştırmaktadır. Aynı zamanda, kapitalizmin farklı bölgeler ve ülkeler arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğini ve küresel mekansal dengesizliklerin nasıl ortaya çıktığını tartışmaktadır.

Harvey, Mekansal Çözüm: Hegel, Von Thünen ve Marx başlığında Marx'ın politik ekonomi teorisini coğrafi bir perspektifle genişletirken, mekansal analizin önemine değinmektedir. Bölüm, öncelikle Hegel'in "Zemin-Kira Sorunu" üzerine çalışmalarını ele alarak başlamaktadır. Harvey, Hegel'in kentsel yerleşimlerin değerini belirleyen zemin-kira kavramını incelemekte ve bu kavramın ekonomi politiğin coğrafi boyutunu nasıl temsil ettiğini analiz etmektedir. Daha sonra, Von Thünen'in tarımsal yerleşim teorisi üzerinde durulmaktadır. Von Thünen, tarımsal üretimin mekansal düzenine odaklanmakta ve üretim alanlarının çevrelerine olan uzaklıklarının üretim maliyetlerini nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Harvey, bu teoriyi, sermayenin hareketini ve daha genel anlamda kapitalizmin mekansal örgütlenmesini anlamak için önemli bir araç olarak görmektedir. Son olarak, Marx'ın mekan kavramına olan yaklaşımı incelenmektedir. Harvey, Marx'ın kapitalizmin mekansal dönüşümünü ve sermayenin genişleme sürecini nasıl analiz ettiğini tartışmaktadır. Marx'ın coğrafi perspektifi, sermayenin biriktirilmesinin ve fetihlerin nasıl mekansal bir boyuta sahip olduğunu göstermektedir. Bölümün genel amacı, ekonomik süreçlerin mekansal boyutunu ve mekansal düzenlemelerin ekonomik süreçleri nasıl etkilediğini anlamak için farklı teorik yaklaşımları birleştirmektir. Bu, sermayenin coğrafi genişlemesini ve mekanın ekonomi politiğe olan etkisini anlamamızı sağlamaktadır.

Kapitalizmin Jeopolitikası başlığında kapitalizmin tarihsel evrimini küresel ölçekli bir perspektiften inceleyerek başlamaktadır. Harvey, ekonomik süreçlerin jeopolitik etkilerini analiz ederek kapitalizmin mekansal genişlemesini açıklamaktadır. Haritalandırmanın ve coğrafi bilginin önemini vurgulamaktadır. Jeopolitik stratejilerin geliştirilmesi açısından, jeostratejik konumlara ve kaynaklara erişim çok önemlidir. Para, silahlar ve insanlar gibi kaynakların küresel çapta hareketi, devletlerin ve kapitalist şirketlerin jeopolitik çıkarlarını belirlemektedir.

Sınıf Gücünün Coğrafyası başlığında ise Harvey, sınıfın kapitalizm içinde nasıl biçimlendiğini ve sınıfın mekansal boyutlarını ele almaktadır. Sınıfın tartışılmasında ekonomik faktörlerin yanı sıra coğrafi faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır. Kapitalizmin mekaniği ve coğrafi düzenlemeler, sınıf hareketinin gücünü etkileyebilir ve bu da farklı coğrafi alanlarda farklı

sınıf dinamikleri oluşturabilmektedir. Harvey, sınıfın kapitalizm içindeki yapısal ve coğrafi yerleşimlerini incelemektedir. Kapitalist sistemde sınıf çelişkilerinin nasıl ortaya çıktığını ve kapitalistlerin sınıf gücünü nasıl koruduğunu ele almaktadır. Aynı zamanda, işçi sınıfının çeşitli mekansal konumları ve bu konumların güçleri üzerindeki etkilerini tartışmaktadır. Bölüm, sınıfın yerleşme ve küreselleşme süreçleriyle nasıl etkilendiğinden de bahsetmektedir. Küreselleşme, işçi sınıfının coğrafi hareketliliğini artırabilirken, aynı zamanda kapitalistlerin uluslararası alanda daha fazla güç elde etmesine de imkan tanımaktadır. Sınıf güç dengesinin bu küresel eşitsizlikler ve hareketliliklerle nasıl şekillendiği incelenmektedir.

Kitabın son bölümü olan Rant Sanatı: Küreselleşme ve Kültürün Metalaştırılması" bölümü, küreselleşme sürecinde kültürün nasıl metalaştırıldığını ve bu sürecin nasıl rant elde etmek için kullanıldığını ele almaktadır. Küreselleşmenin kültürel alanlara olan etkisi incelenirken, küresel pazarın kültürün metalaştırılmasını nasıl teşvik ettiğini belirtilmektedir. Kültürün metalaştırılması, kültürel varlıkların ve ürünlerin ticarileştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu süreçte, kültürel ürünler değer yargılarının dışında bir değer kazanır ve ticari olarak pazarlanır. Harvey, küresel pazarda kültürel metaların nasıl üretildiğini ve nasıl pazarlandığını açıklamaktadır. Kültürel ürünler, kar elde etmek için ticari markalar, telif hakkı, patentler ve lisanslama gibi araçlarla korunur. Ayrıca, uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve küresel şirketler, kültürel metaların korunması ve pazarlanması için stratejik politikalar ve yöntemler kullanmaktadır. Bunun yanı sıra, kültürel metaların açık artırma, lisanslama ve markalaşma gibi süreçlerle nasıl değer kazandığını açıklanmaktadır. Kültürel ürünlerin markalaşması, tüketici talebini arttırarak ve kâr elde etmek için fırsatlar yaratmaktadır. Kültürel ürünlerin popüler hale gelmesi ve talep görmesi, kültürel metaların daha fazla rant potansiyeli sunmasına sebebiyet vermektedir. Bölüm ayrıca, küreselleşmenin kültürün çeşitliliği ve yerel kimlikler üzerindeki etkisine de değinmektedir. Küresel pazarın etkisiyle, yerel kültürler evrensel standartlara uyum sağlama baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, yerel kültürlerin tehdit altında olmasına ve kültürel çeşitlilik ve yerel kimliklerin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olmasına neden olabilmektedir. Son olarak, Harvey kültür endüstrisinin küresel ekonomideki rolünü de eleştirir. Kültür endüstrisinin, kapitalist sistemin bir parçası olarak nasıl işlediğini ve küresel ekonomik güç dengelerini nasıl etkilediğini tartışır. Kültür endüstrisinin büyüklüğü ve etkisi, küresel ekonomide önemli bir rol oynamaktadır ve kültürün metalaştırılmasının bir sonucu olarak gelir elde etmek ve güç kazanmayı hedeflemektedir.

Kaynakça

HARVEY, David (2022), Sermayenin Mekanları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru, Sel Yayıncılık, İstanbul, 3. Baskı.

Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi

The Relationship of Education with Gender Roles

Kadir Murat ÖZPOLAT

Türkçe Öğretmeni-Kamu Yönetim Uzmanı, Milli Eğitim Bakanlığı

kadirr_2715@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-1084-4819>

Makale Başvuru Tarihi / Received: 11.12.2023

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.12.2023

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi

Mehmet GÖKKIZ

Okul Müdürü-Kamu Yönetim Uzmanı, Milli Eğitim Bakanlığı

memet.gokkiz@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0352-5596>

ÖZET

Anahtar

Kelimeler:

*Eğitim, Okul,
Kültür, Toplum,
Toplumsal
Cinsiyet.*

Eğitim, bireyin toplumsal değerler çerçevesinde kendini gerçekleştirme süreci olarak tanımlanır. Eğitim, toplumsal düzenin sağlanmasında ve bu düzenin devamında en önemli araç olarak karşımıza çıkar. İnsan doğumundan itibaren öğrenmeye açık bir canlıdır. Bu nedenle toplumsal düzen içerisinde yer alamaya ve ilk eğitimi aldığı ailesinden içerisinde yaşadığı topluma dair normları öğrenmeye başlar. Bu öğrendiği normlardan biri de cinsiyetlere ait rollere uygun davranışlardır. Birey bu davranışları okullarda uygulanan eğitim programı ve ders kitapları aracılığıyla pekiştirerek içselleştirir ve davranışlarına yansıtır. Eğitim, bireyin içselleştirdiği toplumsal cinsiyete ait davranışları değiştirmede ve yeni davranışlar kazandırılmasında etkin bir rol oynar. Zamanla değişen toplumsal yapılar bireyin toplum içerisinde sahip olduğu rolleri de etkiler. Bu rollerde meydana gelen değişim bireye; okullarda, ders kitaplarında aktarılarak yeni bir toplumsal cinsiyet rolü kazandırır. Kazandırılan bu rol zamanla toplumun kültürü haline alır ve eğitim ile başlayan süreç kültüre dönüşmüş olur.

ABSTRACT

Keywords:

*Education, School,
Culture, Society,
Gender.*

Education is defined as the process of self-realization of the individual within the framework of social values. Education emerges as the most important tool in the provision of social order and the continuation of this order. Humans are creatures that are open to learning since birth. For this reason, human begins to take part in the social order and learns the norms of the society he lives in from his family, where he received his first education. One of these learned norms is behavior appropriate to gender roles. The individual internalizes these behaviors by reinforcing them through the curriculum and textbooks applied in schools and reflects them on their behaviors. Education plays an active role in changing the gendered behaviors that the individual has internalized and gaining new behaviors. Social structures that change over time also affect the roles of the individual in society. The change that occurs in these roles; It gives a new gender role by transferring it in schools and textbooks. This role becomes the culture of the society over time, and the process that starts with education turns into culture.

1. GİRİŞ

Eğitim; bir bireyin ruhsal, bilişsel, davranışsal ve bedensel faaliyetlerinin toplumsal kurallara, kültüre en uygun hale getirilebilmesi ve bireye istendik yeni davranışlar kazandırılabilmesi için yapılan bütün çalışmaları kapsayan çok geniş bir kavramdır (Akyüz, 2012, 2).

Toplum kavramı insanların gerçek ilişkilerinin oluşturduğu bir yapı olarak tanımlanabilir. İnsan doğumu ile ölümü arasındaki süreci, içerisinde kendini bulduğu toplumda geçirmek zorunda olduğu gerçeği ile bireyin diğer insanlarla iletişim kurmasını ve etkileşim içerisinde olmasını mecburi

kılmıştır. Toplum diye adlandırdığımız yapının temelinde insan vardır. Yani toplumu oluşturan insandır (Demirel ve Kaya, 2007, 115).

Toplumsallaşma, bireyin içinde doğduğu ve büyüdüğü toplumun kültürel değerlerine uygun davranışlar sergileyerek toplumda kendi kendine yetebilecek bir birey haline gelme sürecini karşılamaktadır. Toplumsallaşma ilk olarak çocuğun yakın çevresinde başlar, büyüklerini örnek alan çocuk taklit yoluyla toplumsal kuralları, değerleri ve davranışları öğrenir. Büyüdükçe kültüre ve toplumsal değerlere daha çok hâkim olmaya başlayan birey bütün yaşamı boyunca toplum içerisindeki varlığını sürdürmektedir (Giddens, 2012, 42).

Eğitim ve toplum arasındaki bağ, birbirlerini tamamlayan unsurlar olduğu için çok kuvvetlidir. Birinde yaşanan değişim diğerinden bağımsız olarak düşünülemez. İstendik yönde şekillendirilmek istenilen toplum yapısı eğitim sayesinde değişime uğrar ve yine eğitime bağlı olarak olumlu sonuçlar elde edilebilir. Planlanan bir eğitim sistemi de toplumsal yapıdan bağımsız düşünülemez ve topluma uygun olarak düzenlenmelidir (Ökten, 2009, 305).

Cinsiyet, dünyaya gelen bireyin kız ya da erkek olduğunu tanımlayan, değiştirilmesi mümkün olmayan biyolojik bir olaydır. Toplumsal cinsiyet ise kadının veya erkeğin toplum içerisinde cinsiyetine uygun olan görev ve sorumluluklarını ifade etmektedir. (Kılıç ve Eyüp, 2011, 133). Doğan her bebek ağlar, acıklar, güler ve uyur. Birey doğumundan itibaren iki yaşına kadar cinsiyetinin farkında değildir. İki yaşından itibaren de sadece kız ve erkek olarak iki cinsiyetin olduğunu ve kendisinin de bu cinsiyetlerden birine ait olduğunu bilir. Cinsiyetçi rollerin farkına varması ve bu rollere uygun davranışlar sergilemesi daha sonraki dönemlere ait davranışlardır (Kamer, 2018, 13).

Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumun cinsiyetlere yüklediği rolleri, davranışları, sorumlulukları ifade etmektedir (Yamanoğlu, 2008, 33). Pembe rengin kız çocuğuna, mavi rengin erkek çocuğuna ait olduğu; erkeklerin arabalarla kızların ise bebeklerle oynaması bireyin doğduğu andan itibaren toplumsal cinsiyet rollerine büründürüldüğünün göstergesidir.

2. EĞİTİM NEDİR?

İnsanlık tarihi incelendiğinde eğitim kadar eski ikinci bir eylem biçimine rastlanılmamıştır. Eğitim, insanla ilgili temel bir dokudur. Eğitim kavramının içerisinde doğal unsurların yanı sıra insanlığın belleğine ait ürünler de yer almaktadır. Eğitimi daha açık bir şekilde ifade edecek olursak toplumu, sahip olduğu kamu bilincinin zihinsel kıstas ve çağdaş ölçütler açısından değerlendirilmesini temin etmeye yarayan bütün eğitici düşüncelerin bir yansıması olarak adlandırabiliriz. Kurumsallaşmış bir eğitim planı vasıtasıyla toplumun yapısı ve kendine özgü farklı değerler, kişinin dikkatine sistemli ve düzenli bir şekilde sunulur. Bununla birlikte toplumun dünü, bugünü ve yarını en gerçekçi ve şeffaf biçimde eğitim- öğretim programında temel motifler olarak yerini alır. Her şeyden önce eğitim, birey ve toplumun iç dünyasına ulaşılma çabasıdır. Eğitimin elinde işlemesi gereken iki unsur vardır: birey ve toplum. Eğitim öncelikle bu iki unsuru en iyi şekilde tanımalı ve anlamı daha sonra da bunlara uygun bir yetiştirme planı ve programı geliştirmelidir (Akyüz, 2019, 14).

İnsanların hayatlarında kalıcı olarak davranış değişimi oluşturmayı amaçlayan ve toplumsal bir kurum olarak nitelendirilen eğitim sosyolojik manada ise toplumun içerisinde yaşayan bireylerin yetiştirilmesini temin etmekle vazifeli bir sistemdir. Sosyolojik anlamda eğitimin üstlendiği görev, toplumun istediği görevleri yüklenen, toplumun yararına çalışmalar yapacak ve ahlaki değerleri taşıyan bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Eğer birey hala istenilen davranışı sergileyemiyorsa eğitim farklı yaklaşımlar ile istenilen davranışı kazandırmaya çalışır (Öztürk ve Talas, 2015, 102-103).

Kendini gerçekleştirmek isteyen birey, çevresiyle iyi iletişim kurmak, kolektif çalışmalarda bulunmak ve problemlere çözüm üretmek ister. Bu ve bunlar gibi gereksinimlerini karşılamak isteyen insan kendisine bir rol model çizer. Bu çizilen modelin hayata geçirilmesi eğitimle mümkündür (Gül, 2004, 227).

Eğitim, insan yetiştirme süreci olarak tanımlanmakta ve genel anlamıyla da bireylerin eğitilebilir özelliklerinden hareketle insanı belirlenen hedeflere ulaştırmak için kasıtlı ve planlı bir şekilde yapılan etkinlikler bütünüdür. İnsan yaradılış olarak eğitime yatkın özellikleriyle dünyaya gelir. Bu özellikleri bilim kalıtım olarak açıklamaktadır. Kalıtımsal olarak öğrenme ve davranış değişikliği özellikleriyle dünyaya gelen birey önce aile daha sonra çevre ve okul sayesinde bazı davranışlarını değiştirebilir. İnsanlar davranışlarının birçoğunu sonradan öğrenirler. Öğrenilen davranışların değiştirilmesi de yine eğitimle mümkündür. Eğitim insanı yetiştirici ve geliştirici özelliklere sahiptir. Doğuştan getirilen bazı özellikler eğitim sayesinde değiştirilebilir. Buna eğitimin fitri yönünden bakılabilir (Keyifli, 2013, 105).

3. TOPLUM NEDİR?

Toplum, ortak amaçları bulunan ve aralarında belirli ilişkilerin bulunduğu insan topluluğu olarak adlandırılabilir. Dar anlamda baktığımızda ise belirli ortak amaç etrafında toplanan aile, çevre, okul, arkadaş grubu, dernekler gibi küçük gruplar da toplum olarak adlandırılabilir. Toplum sosyolojik ve kültürel yönden incelenebilir. Sosyolojik açıdan bireyi etkileyen toplumsal kurumlar okul ve ailedir. Eğitim okuldan önce ailede başlar daha sonra ise okulun da etkisiyle bireyin davranışları topluma uygun yönde değişmeye başlar. Kültürel olarak toplumu incelersek insanlar gelişimini yaşadıkları topluma ait olan kültür çerçevesinde geliştirir. Toplumdaki hiçbir birey içerisinde yaşadığı topluma ait olan kültürden bağımsız davranamaz. İnsan doğduğu andan itibaren çevresini kontrol etmeye aynı zamanda gereksinimlerini karşılamaya ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaçlar insandaki merak duygusunu sürekli kılmış ve öğrenme güdüsü de buna bağlı olarak sürekli canlı kalmıştır. Öğrendiklerini uygulamaya başlayan birey toplumdaki kültürün temellerini atmıştır (Gül, 2004, 225).

Maddi açıdan toplum bir insan kalabalığı yani yığın olarak da tanımlanabilir. Fakat bu tanım toplumun dış görünüşü ile ilgilidir. Çünkü toplum maddi olmaktan çok manevi yönü ağır basan, kısa ve uzun amaçlar için bir araya gelmiş insan topluluğudur. Toplum, belli kuralların- hukuk, örf, gelenek gibi- etkisiyle oluşan düzene sahiptir. Eğer bir yerde bir toplum varsa orada bir hukuk düzeni vardır. Bu düzen sözlü ya da yazılı olabilir. Bundan dolayı toplumda yaşayan bir insanın tamamen özgür olması söz konusu değildir. Toplumda uyulması gereken normlar vardır. Şayet birey bu normlara aykırı hareket ederse toplum çeşitli yaptırımlarla otoritesini bireye hissettirir. Bu özellikleriyle toplum örgütsel bir gücü ifade etmektedir. Bireylerin topluma karşı sorumluluğu olduğu gibi toplumunda kendisini oluşturan bireylere karşı sorumlulukları vardır. İçerisinde yaşayan bireyleri korumak, mutlu bir yaşam sürmelerine katkıda bulunmak toplumun görevidir. Yazılı olmasa da birey ve toplum arasında bir anlaşma bulunmaktadır (Akyüz, 2019, 30).

3.1. Eğitim-Toplum Olgularının Etkileşimi

İnsanlık tarihi incelendiği zaman insanın ilk görevi temel ihtiyaçlarını gidermek daha sonra da çevresini tanımak, anlamak ve bu anladıklarını da anlatmak ihtiyacı hissetmiştir. Buna toplumsal gelişme bağlamında baktığımız zaman her dönem içerisinde insanoğlu kazandığı ve biriktirdiği bilgi ve becerilerini belirli disiplin yaklaşımlarına göre ayırmış ve hedef kitlesindeki bireylere aktarma amacı içerisinde olmuştur. Gelecek kuşaklara aktarılacak bilgi ve beceriler insanoğlunun karşısına bir görev olarak çıkmıştır. Bilginin farklı yerlerde daha elverişli ve kullanışlı hale getirilmesiyle birçok bilim dalı ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de sosyal bilimlerin uygulamalı bir alanı olan eğitimidir. (Genç ve Eryaman, 2007, 90-91). Eğitim kavramı tam da bu noktada ortaya çıkmakla temel amacına ulaşmıştır.

Toplumlar kendi yaşam standartlarını iyileştirmeye çalışan insanların kurduğu bir örgüttür. Ayrıca toplumu oluşturan insanlar aynı zamanda toplumun sisteminin de oluşturmaktadır. Türkçede 1950' li yılların başından itibaren eğitim kelimesi kullanılmıştır. Öncesinde terbiye kelimesi tercih edilmekteydi. Sözlük incelemesi yapıldığı zaman günümüzde eğmek, bükmek veya öğretmek,

yetiştirmek anlamlarına gelen eğmek fiilinden türeyen eğitim kelimesi kullanılmaktadır (Şişman, 2011, 5). Eğitim bireylere; uzak, genel ve özel amaçları kazandırmayı hedeflemektedir. Uzak amaç, eğitimi uygulayacak olan ülkenin siyasi yapısının belirlediği hedef ve kazanımlardır. Genel amaçlar da uzak amaç olarak belirlenen hedeflerin yorumlanmasıdır. Özel amaçlar, daha dar kapsamdaki amaçlar olup bir dersin programında yer alan hedef ve kazanımlar olabilir. Aslında eğitim birden çok işlevi bir arada barındıran oluşumdur. Bu işlevler sırasıyla toplumsallaştırma, insan kaynaklarını geliştirme ve mali alan, siyasal, kültür aktarımı, seçme- yerleştirme görevleri olarak sıralanabilir (Buluç, 2011, 28).

Bir toplumda yer alan insanların eğitim seviyerleri arttıkça toplumsal kurumların da başarısı aynı derecede artacaktır. Günümüz dünyasında her anlamda devletler arasında bir rekabet söz konusudur. Bu rekabetin içerisinde yer almak ve dünyada önde gelen devletlerden olmak istiyorsak eğitim düzeyi yüksek ve ahlaki normları göz ardı etmeyen insanları toplumsal kurum ve kuruluşlarda istihdam ettirmeliyiz. Eğitim ile toplum arasındaki ilişki çift yönlü ilerlemektedir. Okullardan yetişen bireyler toplumsal yapıya katılarak toplumun her noktasını etkilerken, toplumsallaşma içerisindeki kurumlarda bünyesine aldığı bireyleri kendi düşünce ve yapısına göre değiştirmek ister. Eğitimin iç içe geçtiği en önemli kurum ise ailedir (Erden, 2011, 41). Ailenin en önemli görevlerinden biri de- hatta en önemlisi- eğitici bir işleve sahip olmasıdır (Akhundova, 2012, 20). Ailede başlayan eğitim din temelli bir eğitimidir ki bu da toplum düzeninin sağlanması açısından faydalıdır. Bu eğitimi bir bütün olarak düşünmek gerekir. Çocuğun doğması, bakımı, beslenmesi ve korunması gibi konularla birlikte düşünülüğü zaman aslında ailedeki eğitimcilik işlevi onun yapısıyla tamamen örtüşmektedir.

Eğitim ve toplum olgularının değerlendirilmesini kısa bir özet şeklinde yapacak olursak bu iki olguda birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Eğitim bireyleri belirli kalıplar çerçevesinde yetiştirirken yetişen bu bireyler de topluma yön verirler. Fakat bilinmelidir ki toplumun değer ve normları dikkate alınmadan birey yetiştirilemez. Bu iki olgunun kesiştiği noktalar birey ve ailedir.

4. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Toplumsal cinsiyetin rollerinin temelinde biyolojik cinsiyetimiz yatar. Biyolojik olarak getirdiğimiz özellikler toplumsal cinsiyet rollerimize de etki eder. Toplum burada devreye girerek bu iki cinsiyetin önemine ve rollerin birbirinden ayrılmasına etki eder (Özkan, 2019, 5). Sosyokültürel değerlere uygun olarak belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri toplum tarafından içinde yaşanan kültürel değerlere uygun davranışların kadına ve erkeğe atfedilmesidir. Tarımla uğraşan toplumlarda erkeğin daha çok iş gücü gerektiren işlerde olması, tamir ve bakım işlerinde kendine yer alması toplumun erkeğe biçtiği roldür (Dökmen, 2004, 236).

Toplumsal cinsiyet rolleri kültürler arasında da farklılık gösterebildiği gibi aynı kültüre bağlı farklı sosyal gruplar içerisinde de değişkenlik göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, geleneksel kültürün devam ettirildiği toplumlarda daha net ve keskindir (Cerrah, 2021, 91). Toplumsal cinsiyet rollerini tarihsel süreç içerisinde incelediğimiz zaman aynı dönemde yaşayan farklı topluluklarda değişkenlikler görülebildiği gibi aynı zamanda ekonomik, siyasi, zümre gibi faktörlerden kaynaklı da farklılaşmalar görülmüştür. Yakın veya uzak coğrafyalarda yaşayan toplumlar kadın veya erkeğe çok farklı roller yükleyebilir (Bingöl, 2014, 109). Ataerkil toplumlarda erkeğe yüklenen görev daha mantıksal, güce odaklı, akıl çerçevesinde iken kadınlara yüklenen görev ise daha duygusaldır. Bu kabullenilmişliklere uygun roller de süreç içerisinde bireye yüklenmektedir (Balcı, 2019, 5).

Toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranışlar sergileme sonucunda takdir edilme güdüsü ortaya çıkar. Bu takdir edilme güdüsü yetişkenlere kıyasla çocuklarda daha fazladır. Bu nedenle bireydeki bu rollerin tam anlamıyla kazanıldığı dönem çocukluk dönemidir. Role uygun davranış sergileyen birey takdir edildikçe davranış da pekişecektir. Bu durumun tersini de düşünecek olursak role uygun davranmayan bireyler toplum tarafından tepki görebilir hatta toplumdan dışlanabilir (Kansu, 2015, 11).

Toplumsal cinsiyete ait olan roller, kadın ve erkeğin sosyal ortamda tarif edilme tarzıdır. Kadınsı ve erkeksi olarak birbirinden ayrılan davranışlar toplumun bireylere bu davranışları yüklemesi

sonucunda bireyin bu rolü içselleştirerek toplumsal ilişkilerde yer tutmasını sağlar Böylece erkeklere ve kadınlara uygun olan bu roller toplumsallaşma sürecinde benimsenmiş ve yerleşmiş olur. Toplumsal cinsiyete ait roller toplumdan topluma veya kişiden kişiye değişkenlik gösterebilirken genetik yapımızda bu değişkenlik söz konusu değildir. Kadının sahip olduğu doğurganlık özelliği, annelik içgidüsü onun özel yaşamına yani evine bağlanmasına neden olur. Erkekler ise daha çok evin dışındaki işlerle meşgul olurlar. Bu iş bölümleri ataerkil toplum yapısını ortaya çıkarırken kadının daha çok eve ait olan işlerle ilgilenmesi erkeğin de dışardaki tüm kamusal alanlarda kendini ifade etmesine olanak sağlamıştır (Pekel, 2019, 31). Kamusal alanda, çalışma alanında görülen bu rol dağılımı kadın ve erkek arasında bir eşitsizlik meydana getirmektedir (Kaypak, 2014, 346). Fakat günümüzde bu tür eşitsizlikler ortadan kaldırılmaya çalışılmakta hatta çoğu alanda ortadan kaldırıldığı görülmektedir. Toplumun zamanla kültürel anlamda değişmesi buna en büyük etkidir. Biyolojik konular dışında artık kadın ile erkeğin her alanda yapacağı iş ve işlemler neredeyse eşitlemiş erkeklerin yaptığı kamu hizmeti, sosyal alanlarda kadınlar da görev almaya başlamıştır. Kadın ve erkek çalışma hayatında yer aldığı için ev işleri, çocuk bakımı gibi konularda kadınlar kadar erkekler de sorumluluk almaktadır.

Anneler, kız çocuklarının cinsiyet rollerine ilişkin davranışlarını belirlemede ve yönlendirmede babalara oranla daha çok etkide bulunarak hem rol model olmuş hem de desteklemiştir. Genel anlamda incelendiği zaman da anne ve babaların kız çocukları üzerindeki role ilişkin davranışlarda daha az etkiye sahip olduğu görülmüştür (Pekel, 2019, 32). Eğitim ve maddi düzey ne kadar yüksek olursa olsun anne ve babalar çocuklarına rollerine uygun davranışlar kazandırmak için gayret göstermektedir. Çünkü bu davranışların kazanılması çocuğun kişiliğinin oluşturacak ve böylece çocuk toplumsallaşma sürecine girerek toplumda yer alacaktır. Babaların kız çocuklara oranla erkek çocuklara daha kuralcı, otoriter davrandığı, erkeksi davranışlar sergilediği ve daha az hata yapma payı tanıdığı gözlemlenmiştir. Oynanacak olan oyunlarda dahi kız çocukları ile oynarken oyuncak seçiminde daha esnek olduğu erkek çocukları ile oynarken ise daha çok erkeksi oyuncaklar seçilerek kısıtlamaya gidildiği gözlemlenmiştir. Yapılan gözlemler sonucunda toplumsal cinsiyete ait davranışlarda anne ile erkek çocuk arasında benzer özellikler olduğu fakat baba ile kız çocuk arasında farklılıklar olduğu saptanmıştır. Sadece anne ile büyüyen çocuklar diğer çocuklara oranlara kalıpsal olarak cinsiyet rollerine ait kalıp yargılara daha az sahiplerdir. Çünkü anne, baba olmadığı için daha fazla erkeksi davranışlar sergilemektedir. Bu konuya genel olarak bakıldığı zaman baba, anneye oranla daha çok özendirme yoluyla rol davranışları edindirmeye çalışır. Anne kız çocuğunu baba da erkek çocuğuna özendirme yoluyla rollerine uygun davranış kazandırmaya çalışmaktadır (Güder ve Yıldız, 2016, 426).

Bu değerlendirmeler neticesinde konuyu ele alacak olursak kadınlara önceden atfedilen bu değerler toplumda zamanla değişimlere uğramış kadınlar da erkekler gibi bazı rollerde söz sahibi olmuşlardır. Kadının toplum içerisinde üstlendiği roller onun aile yapısındaki önemini de azaltmıştır. Toplumumuzun en değerli yapı taşı olan ailenin bozulmayla karşı karşıya olduğu bu dönemde kadının evdeki rollerini tamamen bir kenara bırakarak sosyal alandaki rollerine yoğunlaşması demek ailenin dolayısıyla toplumun zarar görmesine ve dağılmasına neden olacaktır. Bu yüzden kadın ve erkek evde ve sosyal hayatta üstlendiği rolleri dengeli bir şekilde yaşayarak aile yapısını korumalıdır.

Evrenselleşen dünyada ve kentleşmenin arttığı günümüz toplumlarında toplumsal cinsiyet rollerinde azımsanmayacak derecede değişimler meydana gelmiştir. Bu değişim aile ve sosyal yaşamda üstlenilen rollerde de kendisini göstermektedir. Ülkemizdeki kent tipi ailelerde çekirdek yapı mevcuttur. Ülkemiz açısından değerlendirecek olursak büyük kentleri oluşturan kent tipi ailelerde teknolojik gelişmeler ve ekonomik şartların doğal gelişimi sonucunda ailedeki geleneksel görev dağılımı daha modern bir hal almaya başlamıştır. Kadınların aile içerisindeki bazı rolleri değişmemiş olsa da farklılaşmaya gidilmiştir. Annelik ve ev işleri dışında sosyal hayatta ve ekonomik alanda da roller üstlenmeye başlamıştır. Kırsal hayatındaki aile yapısında kadına yüklenen roller kent yaşamındaki ailede üstelik de ev işlerinde anne ve babaya eşit şekilde bölüştürülmüştür. Buradaki değişimin en önemli nedeni kadının çalışma hayatında yer almasıdır. Aile içerisinde egemenlik anlayışı yerine demokratik süreçler daha belirgin hale gelmiş ve rollerde farklılaşmalar oluşmuş, kadının ana

rollerinde eksilme olmadan yeni roller üstlenmesi, erkeğin de ev işlerinde yeni roller edinmesine neden olmuştur (Günay ve Bener, 2011, 159-160).

Günümüz Türkiye’ sinde kadının sosyal, ekonomik ve meleki alanlardaki etkisi çok fazladır. Kız çocuklarının eğitim seviyesi arttıkça cehalet giderilecek ve aile yapısı daha demokratik bir hal alacak haliyle toplumsal olarak da kalkınma sağlanacaktır. Bu kalkınmayı yaparken kadının aile yapısındaki en önemli kişi olduğunu unutmamalı ve kültürel değerlere sahip çıkması gerektiğini bilmeliyiz.

5. EĞİTİMİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ İLE İLİŞKİSİ

Eğitim yapısal anlamda incelendiği zaman toplum tarafından kabul görmüş ve davranışa dönüştürülmüş rollerin bireylere aktarıldığı ve yeni rollerin üretildiği bir sistem olarak kabul görmektedir (Subrahmanian, 2005, 398). Bu üretilen yeni roller kız ve erkek çocuklarının eğitim hayatında ve meslek seçiminde etkin bir rol oynamaktadır. Cinsiyete dayalı olarak gerçekleştirilen iş bölümleri kadınlara ve erkeklere farklı meslekler sunmaktadır. Okulda verilen eğitimler de ailede verilen eğitimler gibi kızları ve erkekleri farklı mesleklere yönlendirebilmektedir.

Yapılan bazı araştırmaların neticesinde kız çocukların daha çok sosyal bilimler erkeklerin ise teknik bölümleri tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Kadınlara atfedilen ve uygun görülen mesleklere bakıldığı zaman daha çok annelik rolünün ağır bastığı, daha rahat olması, evine daha çok vakit ayırabilmesi gibi konular ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda kadınlara daha çok yakıştırılan mesleklerin başında öğretmenlik ve hemşirelik gelmektedir. Bu yönde eğitim almaları için yönlendirilmişlerdir. Bu açıdan incelediğimiz zaman okullarda cinsiyetlere göre sunulan müfredatlar toplumun geleceğini oluşturacak olan bireylerin, hangi meslek alanına yönleneceğine dair karar vermesinde etkili olacaktır. Bireye henüz genç yaşta sunulan bu kalıp yargılar sadece kız bireylerin değil erkeklerin de kendilerini ve geleceklerini çok erken bir dönemde şekillendirir ve birey sahip olduğu potansiyeli tam anlamıyla ortaya koyamaz yani birey dolayısıyla da toplum sınırlandırılmış olur. Buna çözüm olarak okullar ve eğitim sistemi bireyin potansiyelini törpüleyen değil geliştiren bir kurum ve sistem olmalıdır. Okuldaki sistemi uygulayan öğretmenlere ve yöneticilere bu konuda gerekli eğitimler verilmelidir. Öğrencilerin potansiyellerine uygun yeni müfredatlar geliştirilerek okullarda hayata geçirilmelidir (Gedik, 2021, 216).

Toplumsal cinsiyet rollerinin tekrar oluşturulmasında ve cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasında eğitim sistemi ve müfredat önemli rol oynamaktadır. Tabii bu değişimler gerçekleştirilirken toplumun içerisinde yaşadığı ve iyice özümlediği kültürel değerlere ve normlara da uyulmalı, buna uygun eğitim sistemi ve müfredatlar geliştirilmelidir (Gedik, 2021, 215). Ülkemiz üzerinde bir değerlendirme yapılacak olursa kız çocuklarının okula gitmesinde yasal olarak bir engel bulunmamaktadır. Hatta kız çocuklarının eğitime daha çok katılması için Baba Beni Okula Gönder, Haydi Kızlar Okula, Kardelenler gibi kampanyalar yürütülerek kızların okuma oranında gözle görülür bir şekilde artış sağlanmıştır. Sağlanan bu artış sayesinde kız çocukları lise, üniversite gibi öğrenim kademelerinden mezun olduktan sonra iş hayatında daha çok kendilerine yer bulmuştur. Ayrıca sportif faaliyetlerde de kısıtlama olmaması nedeniyle farklı spor dallarında kız çocuklarının ülkemize madalyalar kazandırdığı da gözlemlenmiştir. Bu gelişmeler ülkemizde eğitimin belirli kalıp yargıların dışına çıkarak kız öğrencilerin de gerek eğitim gerekse sosyal ve sportif alanda kalıp yargıların dışına çıktığını ve toplumun her kesiminde kendisine yer bulduğunu göstermiştir.

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel unsurlarından birisi de müfredat ve okullarda okutulan ders kitaplarıdır. Öğretmenlerin ve okul idaresinin öğrencilere karşı ve günlük hayatta kullandıkları dil, tutum ve davranışlar, öğretim yöntem ve metodları toplumsal cinsiyetlere ait rollerin belirlenmesinde ve eğitimdeki eşitsizliğin giderilmesinde etkin bir rol oynayacaktır (Younger ve Warrington, 2008, 438).

2017 ve 2018 yıllarında Millî Eğitim Bakanlığı eğitim- öğretim programında güncellemeye ve yenilemeye gitmiştir. Yapılan bu deneme toplumsal cinsiyet rollerine göre incelenecek olursa özellikle Beden Eğitimi ve Spor dersinde 2017 yılına oranla 2018 yılında cinsiyetçi ayrımları ortaya koyan kavramlar tamamen çıkartılmıştır. Fakat matematik dersinde aynı oranda bir gelişmeye rastlanmamıştır. Matematik dersine kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha az yatkın olduğu ve kızların daha çok sözel alanda iyi olduklarını belirten ibareler matematik öğretim programından çıkarılmamıştır. Bu atılan adımlar -her ne kadar istenilen düzeyde olmasa da- ders programlarında haliyle daha sonra hazırlanacak olan ders kitaplarında da bu sorunun en aza indirilmesi için çok önemli bir adımdır. (Karakuş vd., 2018, 1). Matematik ders kitaplarında yer alan bir soru üzerinden inceleme yapacak olursak Hasan ve Ali' nin topladıkları elmanın sayısı istenirken kızların ise serdikleri çamaşırların sayısı istenmektedir. Yani bireyler çocukluktan itibaren cinsiyetçi rollere okullardaki eğitim programları veya dersler aracılığıyla büründürülmektedir (Gümüsoğlu, 2004, 87).

Okullardaki müfredatın ve eğitim sisteminin toplumsal cinsiyet rollerinin uygulanmasında ve gelecek nesillere aktarılmasındaki önemi su götürmez bir gerçektir. Bu gerçekliğin oluşumunda ise okullarda okutulan ders kitaplarının öğrencilerin üzerindeki etkisini incelemek gerekecektir. Bundan yola çıkarak da ders kitapları ile toplumsal cinsiyet rollerinin ilişkisini inceleyebiliriz.

5.1. Ders Kitapları ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine

Ders kitapları, derste kullanılan ve dersin işlenmesinde esas olan materyallerden birisidir. Diğer bir ifadeyle ders kitapları, bir dersin öğretiminde belirli bir yaş düzeyindeki öğrenciler için hazırlanmış ve içeriği müfredata uygun olan Talim Terbiye Kurulu tarafından incelenmiş ve onaylanmış ana kaynaktır. Ders müfredatı öğrencilere ders kitapları ile aktarılmaktadır. Bu nedenle ders kitapları öğrenim sürecinde ön planda yer alan materyallerdir. Ders kitaplarının dersin işlenişinde materyal olarak büyük bir önemi vardır. Ders kitapları öğrencilerin öğrenme yaşantılarında doğrudan ilişki kurduğu en temel kaynaktır. Derslerde kullanılan eğitim materyalleri düşünüldüğünde ders kitapları tek başına öğrencilere sınıf içerisinde işlenen bilgilerin %99 aktaran materyallerdir. (Gülersoy, 2013, 8).

Ülkemiz genelinde ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rollerine ve öğrencilere etkisi alanında yapılan ilk ve en detaylı çalışma Helvacıoğlu ve Gümüsoğlu' na ait olan 1928' den 1994' e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik adlı yüksek lisan tezidir. Bu tezde 1928-1994 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim kademesinde okutulan Hayat Bilgisi, Türkçe, Sosyal Bilgisi, Yurt Bilgisi, Okuma Bilgisi, Alfabe, Fen Bilgisi gibi kitaplar incelenmiştir. Bu araştırma toplumda altı bölümden oluşmu ve çıkarılan sonuca göre bu tarihler arasındaki ders kitaplarının içeriğinde kadınlarının aleyhinde olan toplumsal cinsiyet farklılığı olduğu fark edilmiştir. Bu farklılıklar dönemin siyasi iktidarlarına bağlı olarak da ders kitaplarına yansıtılmıştır (Fidan, 2019, 36). Bu farklılıkların kitaplara yansıtılması öğrencilerin dönemselsel olarak farklı bilgi ve rollerine öğrenmelerine ayrıca öğrencinin davranışlar arasında çelişkiye düşmesine neden olmuştur. Siyasi dönemin yapısına uyularak oluşturulan ders kitapları bir karmaşa yol açabilir. Bu durumun ortadan kaldırılması için son derece titiz bir şekilde kişisel hak ve hürriyetlere dikkat ederek ahlaki kurallarımıza da uygun ders kitaplarının değiştirilmeden okutulması esas olmalıdır.

1928 ile 1945 yılları arasında ilköğretimde okutulan ders kitapları incelendiği zaman ders kitaplarında halkçı bir tutum izlendiği gözlemlenmiştir. Bu tutum çerçevesinde kadın ile erkeğin iş hayatında birlikte olduğu ve aynı öneme sahip oldukları gözlemlenmiştir. Ders kitapları incelendiğinde kadınlar ekonomik olarak da bağımsızlıklarını elde etmeye başlamışlardır. Fakat bu dönemde geleneksel aile rollerinden bahsedilmemiş ve kadının evden çok çalışma hayatında yer aldığı ders kitaplarında vurgulanmıştır. 1945-1950 arası siyasi dönem bir geçiş evresidir. 1950' den sonra ise kadınlar daha çok geleneksel aile rolüne bürünerek daha çok ev işlerinde resmedilmiş ve asıl görevlerinin aile olduğu sonra çalışma hayatının geldiği vurgulanmaya çalışılmıştır. 1945 tarihinden sonra ilk defa kadın ve erkeğin yapacağı işlerin farklı olduğu ders kitaplarında işlenmiştir. Bu tarihlerden itibaren kadınların üniforması haline gelen mutfak önlüğü ön plana çıkmış, kadınların

annelik rolü üzerinde daha çok durulmuştur. Erkek ise ailenin reisi konumunda ve kamusal alanda daha çok aktif olan kesimdir. Ayrıca erkekler bilginin sahibi ve onu aktaran kişi konumunda aktarılmıştır (Gümüšoğlu, 1994, 92).

Asan, 2005-2006 yılları arasında daha farklı bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmada hem 28 ders kitabı toplumsal cinsiyetçilik açısından incelenmiş hem de 241 öğretmenin toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısı değerlendirilmiştir.

Bu inceleme sonucuna göre ders kitaplarında erkek çocuk resimleri kız çocuklara oranla daha çok gösterilmiştir. Ayrıca erkekler kamusal alanlarda tek başına gösterilirken kadınlar evde veya anneleriyle dışarda resmedilmiştir. Okulda da diğer arkadaşlarıyla gösterilmiş yani tek başlarına resmedilmemişlerdir. Çocuklardan sonra yetişkin bireyler de ders kitaplarında incelendiği zaman görsel ve yazılı metinlerde kadınlar ev işleri ile ilgilenir veya bebek bakarken anlatılmıştır. Bütün ders kitaplarında ortak olan bir husus dikkat çekmiştir: Bebek bakmak annenin görevidir. Erkeklerle ilgili dikkat çeken husus ise erkeklerin daha çok akıl yönü vurgulanmış ve ailenin reisi olduğu örtük olarak verilmeye çalışılmıştır. Anne ev hanımlığı, öğretmenlik ve hemşirelik meslekleri ile ilişkilendirilirken babalar ise kamuda diğer tüm işlerde çalışmaktadır. Araştırmanın ikinci kısmı olan öğretmenlerin toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısı ise daha farklıdır. Kadın öğretmenler erkek öğretmenlere göre toplumsal cinsiyete ait kalıp yargıları daha çok kabul etmişlerdir. Milli Eğitim’ de yükselme de daha çok erkek öğretmenlerin ayrıcalıklı olduğu kadın ve erkek öğretmenler tarafından kabul görmüştür. Ayrıca sınıf içerisinde cinsiyetçi özelliği ağır basanlar erkek öğretmenlerdir. Her iki grubun ortak görüşü ise ders kitaplarında kadın ve erkeğe eşit yaklaşılmadığı ayrıca ders kitaplarının cinsiyetçi özellikler taşıdığıdır (Asan, 2010, 69).

2015-2016 eğitim öğretim yılından itibaren üç yıl boyunca ortaokulda Türkçe dersinde okutulan MEB yayınlarına ait olan kitapların toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara göre kadın ve erkek arasındaki en belirgin farkın erkeğin kalabalık ortamlarda bulunmasının normal karşılanırken kadın daha çok evde ailesi veya büyükleriyle ilişkilendirilmiştir. Erkekler daha çok kamusal alana yönelirken kadınlar ise daha çok çocuk bakımında aktarılmıştır. Kitaplarda yer alan metinlerde de ana karakterler yetişkin olan erkeklerken kadınlar daha çok yardımcı karakter görevini üstlenmiştir. Üç yıl boyunca yayınlanan Türkçe ders kitaplarında yapılan incelemeler sonucunda yılları baz alarak değerlendirme yapılacak olursa ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır (Özdemir, 2019, 1).

2018- 2019 yılında 4- 8. Sınıflarda okutulan toplamda dört adet ders kitabı incelenmiş ve bu inceleme sonucunda erkeklerin daha çok nicel anlamda ön planda tutulduğu kanısına varılmıştır. Kadınlar ise daha çok özel alan ilişkilendirilmiş, pasif bir role büründürülmüştür. Bu ders kitaplarında mesleklerle ilgi yapılan çıkarım ise toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumun beklentisi ile örtüşmektedir. Ders kitaplarındaki görseller ve metinler erkekler açısından daha olumludur (Fidan, 2019, 53).

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Eğitim; toplumun içinde var olan içtimai kurumlar, görenek, örf, adalet tarafından biçimlendirilmiş olan toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirilen aynı zamanda bu içtimai kuralları nesilden nesile aktarmaya yarayarak kültürün devamını sağlayan önemli bir araçtır. Bireyleri belli bir amaca göre yetiştirdiği düşünülen eğitim, kendi süzgecinden geçirdiği bireyleri de farklılaştırır. Bu farklılık bireyin daha önceki bilgi, tutum ve becerileriyle yakından ilgilidir. Okul kavramı ise eğitim faaliyetlerinin belirli bir düzene göre yapıldığı, kendine has kuralları ve disiplini olan toplumun öncü bir kuruluşudur. Bir kişinin toplum hayatı içerisinde ve çevresinde var olmasını sağlayan en önemli alan olarak kabul edilen okul, J. Dewey’ e göre toplumsallaşmanın yani sosyalleşmenin en önemli aracıdır. Toplumun küçük bir aynası durumunda bulunan okul hem bireyi hayatı hazırlar hem de bireyin toplum içerisinde yazılı ve sözlü olarak kendisini daha iyi ifade etmesine olanak sağlamaktadır. Okullar, farklılıklara saygı duyan, değişime ve yeniliğe sürekli açık, kollektif çalışmaların yapıldığı, bireye güven veren, günümüz bilgi ve ihtiyaçlarının karşılandığı,

üretken düşünceleri içerisinde barından aynı zamanda günümüz teknolojilerine de ayak uyduran bir kurum olmak zorundadır. Geleceğin toplumunu hazırlamada ve iş gücünü üretmede okullara büyük görev düşmektedir. Bireyleri ahlaki yönden eğitirken mesleki- sosyal hayata ilişkin sorumlulukları belirleme açısından okullara büyük görev düşmektedir. Yani okullar, mesleki ve teknik eğitimin yanısıra psikolojik ve değerler eğitimi de öğrenciyi kazandırmalıdır.

Eğitim ve okulu etkileyen sosyal değişmelerin başında; göç, toplum bilincinin kaybolması, geleneksel aile yapısında yaşanan çözümler ve küreselleşme gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. İnsanların yaşadığı bir yerden başka bir yere yerleşmesi, toplumdaki birlik duygusunun giderek kaybolması, toplumun en önemli yapı taşı olan aile kavramının gün geçtikçe içinin boşaltılmaya çalışması, ailedeki bireylerin rollerinin farklılaşması ve dünyadaki popüler kültür akımlarına ayak uydurma çabası toplumun yapısını giderek bozmaya ve değiştirmeye başlamıştır. Bu yapının değişmesi veya değişimine karşı toplumun direnç göstermesi eğitimle mümkündür.

Toplumsal yapının olumlu yönde değişmesiyle okullardaki anlayışın da değiştiğini görmekteyiz. Bireyi ön planda tutan bir anlayışın toplum tarafından kabullenilmesi ile okullarda öğrencilerin merkeze yerleştirildiği bir anlayış hüküm sürmeye başlamıştır. Yani toplumu ve okulu etkileyen sosyal değişimler birbirinden ayrılmaz bir bütün halinde incelenmelidir. Toplumda değişimler meydana geldikçe okulunda bu değişime ayak uydurması hatta öncülük etmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Akhundaova, J. (2012). Eğitim ve toplum olgularının etkileşimi: sosyoekonomik ve sosyopolitik analiz. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 20.
- Akyüz, H. (2019). *Eğitim sosyolojisi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk eğitim tarihi (M.Ö. 1000- M.S. 2012)*. Pegem Akademi.
- Asan, H. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2(2), 69.
- Balcı, D. S. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısının flört şiddeti tutumuna etkisi. [Yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü].
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye’ de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (3), 109.
- Buluç, B. (2011). *Eğitim bilimine giriş*. Pegem A Yayıncılık.
- Cerrah, L. (2021). İlahiyat ve İslami ilimler fakülteleri araştırma görevlilerinin toplumsal cinsiyet rollerine bakışı. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9, 90-91.
- Demirel, Ö., & Kaya, Z. (Eds.). (2007). *Eğitim bilimine giriş*. Pegem A Yayıncılık.
- Dökmen, Y. Z. (2004). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.
- Erden, M. (2011). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara Yayınevi.
- Fidan, S. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Gedik, E. (2021). *Eğitim ve toplumsal cinsiyet*. Vize Yayınları.
- Genç, S. Z., & Eryaman, M. Y. (2007). Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 90- 91.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev.). Kırmızı Yayınları.

- Güder, Y. & Yıldız, G. (2019). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolü, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 426.
- Gül, G. (2004). Birey, toplum, eğitim ve öğretmen. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 225-227.
- Gülersoy, Ali. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8.
- Gümüšoğlu, F. (1994). 1928' den 1994' e ders kitaplarında cinsiyetçilik. [Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Gümüšoğlu, F. (2004, Mart 1-4). *İlköğretim öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları* [Sempozyum bildiri metni]. Kadın çalışmalarında disiplinler arası buluşma, Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul, Türkiye.
- Günay, G. & Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(3), 159-160.
- Kamer, V. (2018). *Kız olmak oğlan olmak*. Karıca Ajans Yayıncılık.
- Kansu, A. (2015). Sağlık çalışanlarına göre toplumsal cinsiyet (Nazilli devlet hastanesi örneği). [Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü].
- Karakuş, E., Mutlu, E. & Diker, C. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından öğretim programlarının incelenmesi. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (17), 1.
- Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmak. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 345-346.
- Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve din eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 105.
- Kılıç, L., & Eyüp, B. (2011). İlköğretim ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 133.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi' nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 305.
- Özdemir, Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarının toplumsal cinsiyet göndermeleri açısından incelenmesi. [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü].
- Özkan, G. (2019). Üniversite öğrencisi kadın futbolcuların toplumsal cinsiyet algısı ile sporculuk öz yeterlilik algıları arasındaki iletişimin incelenmesi. [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderese Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü].
- Öztürk, M. F., & Talas, M. (2015). Sosyal medya ve eğitim etkileşimi. *Journal of World of Turks*, 7(1), 102-103.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 31-32.
- Subrahmanian, R. (2005). Gender equality in education: Definitions and measurements. *International Journal of Educational Development*, 25(4), 298.
- Şişman, A. (2011). *Eğitim bilimine giriş*. Pegem A Yayıncılık.
- Yamanoğlu, A. (2008). Toplumsal cinsiyet analizi (Yozgat örneği). [Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü].

Younger, M., & Warrington, M. (2008). The gender agenda in primary teacher education in England: fifteen lost years? *Journal of Education Policy*, 23(4), 438.

TÜRK YÖNETİM VE EKONOMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Management & Economics Research